

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
бакалавра**

**ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У
КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ У ВОЄННІЙ ТА ПОСТВОЄННІЙ
УКРАЇНІ**

Виконала: студентка 4-го курсу, гр. 6.2810-пуа
спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування»
освітньо-професійної програми «Публічне
управління та адміністрування»
А.Д. Бенда

Керівник: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, д.філос.н. Краснокутський О.В.

Рецензент: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
д.філос.н., доцент Глазунов В.В

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління

Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи

Рівень вищої освіти бакалавр

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

_____ Т.І.Бутченко

« _____ » _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

_____ Бенді Ангеліні Дмитрівні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Формування та реалізація державної політики у культурній сфері у воєнній та поствоєнній Україні

керівник роботи Краснокутський Олександр Володимирович, д.філос.н., доцент
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «18» січня 2024 року № 77-с

2. Строк подання студентом роботи 6 червня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи Саракун Л.П. Культурна політика сучасної України : монографія. Ніжин, 2016. 205 с.; Гололобов С.М., Мірзоян К.О. Сутність, моделі та етапи формування і реалізації державної політики у сфері культури в сучасній Україні. Економіка, управління та адміністрування. 2023. № 2. С. 119-128; Гриценко О.А Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище. Київ: Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса НАН України; Ін-т культурології НАМ України. 2019. С. 320 ; _____ Культурологія. Підручник. Одеса: Університет Ушинського. 2023. 433 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Проаналізувати історію дослідження формування та реалізації державної політики у культурній сфері. 2. Визначити зміст основних понять дослідження: «культура», «політика», «державна політика», «державна політика у культурній сфері». 3. Виокремити принципи та методи дослідження формування та реалізації державної політики в культурній сфері у воєнній та поствоєнній Україні. 4. Дослідити сутність та особливості формування й реалізації державної політики у культурній сфері. 5. Розглянути процес формування та реалізації державної політики в культурній сфері. 6. Провести дослідження особливостей існуючих моделей державної політики у процесі її формування та реалізації. 7. Визначити механізми та тенденції, що впливають на формування й реалізацію державної політики у культурній сфері в Україні у воєнний час. 8. Виокремити перспективи та актуальні напрямки оптимізації

формування та реалізації державної політики у культурній сфері у воєнній та поствоєнній Україні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Краснокутський О.В., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	02.02.2024	02.02.2024
Розділ 2	Краснокутський О.В., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	11.03.2024	11.03.2024
Розділ 3	Краснокутський О.В., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	03.04.2024	03.04.2024

7. Дата видачі завдання 18 січня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Листопад – грудень 2023	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Січень – лютий 2024	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2024	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Лютий – березень 2024	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Березень – квітень 2024	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Квітень – травень 2024	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Травень 2024	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Травень 2024	<i>виконано</i>

Студент _____ А.Д. Бенда

Керівник роботи _____ О.В. Краснокутський

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.В. Заїка

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 73 сторінок, 71 позиції у списку літератури.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ КУЛЬТУРИ, ВОЄННА ТА ПОСТВОЄННА УКРАЇНА

Мета дослідження: аналіз особливостей формування та реалізації державної політики у культурній сфері та виявлення основних напрямків та перспектив розвитку культурної політики у воєнній та поствоєнній Україні.

Об'єкт дослідження: державна політика у культурній сфері.

Предмет дослідження: формування та реалізація державної політики у культурній сфері та виокремлення напрямків для її розвитку.

Методи дослідження: спостереження, порівняння, аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, ідеалізація, контент-аналіз.

Гіпотеза: ефективна державна політика в культурній сфері є підґрунтям для державотворення та розвитку усіх сфер життєдіяльності держави, створює позитивний ефект на суспільство, консолідує та розвиває його у процесі боротьби за державність та відновлення держави у післявоєнний період.

Висновки: 1. Виклики воєнного стану та повоєнної відбудови у сфері культури потребують більшої уваги до процесу формування та реалізації державної політики у сфері культури та виокремлення нових напрямків.

2. Процес формування та реалізації державної політики у сфері культури потребує створення якісної теоретичної основи для впровадження рішень та відповідального практичного впровадження, що доповнюють один одного.

3. При перегляді перспектив формування та реалізації культурної політики у воєнній та поствоєнній Україні, доцільно розвивати ті напрямки, які сприяють відриву від ворожої культури, збереженню національної ідентичності та створюють сприятливі умови для культурного відновлення та розвитку.

SUMMARY

The qualification work consists of 73 pages, 71 items in the list of references.

STATE POLICY IN THE FIELD OF CULTURE, WARTIME AND POST-WAR UKRAINE.

Purpose of the study: to analyze the peculiarities of the formation and implementation of state policy in the field of culture and to identify the main directions and prospects for the development of cultural policy in wartime and post-war Ukraine.

Object of research: state policy in the field of culture.

Subject of research: formation and implementation of state policy in the field of culture and identification of directions for its development.

Research methods: observation, comparison, analysis, synthesis, induction, deduction, generalization, idealization, content analysis.

Hypothesis: an effective state policy in the field of culture is the basis for state-building and development of all spheres of state life, creates a positive effect on society, consolidates and develops it in the process of struggle for statehood and restoration of the state in the postwar period.

Conclusions: 1. The challenges of martial law and post-war reconstruction in the field of culture require greater attention to the process of formulating and implementing state policy in the field of culture and the identification of new directions.

2. The process of formulating and implementing state policy in the field of culture requires the creation of a high-quality theoretical basis for the implementation of decisions and responsible practical implementation that complement each other.

3. When reviewing the prospects for the formation and implementation of cultural policy in wartime and post-war Ukraine, it is advisable to develop those areas that contribute to the break from hostile culture, preserve national identity and create favorable conditions for cultural recovery and development.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ У ВОЄННІЙ ТА ПОСТВОЄННІЙ УКРАЇНІ.....	7
1.1. Історія дослідження формування та реалізації державної політики у культурній сфері.....	7
1.2. Уточнення змісту основних понять дослідження: «культура», «політика», «державна політика», «державна політика у культурній сфері».....	12
1.3. Принципи та методи дослідження формування та реалізації державної політики в культурній сфері у воєнній та поствоєнній Україні.....	18
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ У ВОЄННІЙ ТА ПОСТВОЄННІЙ УКРАЇНІ	23
2.1. Сутність та особливості формування й реалізації державної політики у культурній сфері	23
2.2. Процес формування та реалізації державної політики у культурній сфері.....	31
2.3. Моделі державної політики у культурній сфері під час її формування та реалізації.....	38
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ У ВОЄННІЙ ТА ПОСТВОЄННІЙ УКРАЇНІ	46
3.1. Сучасний стан формування й реалізації державної політики у культурній сфері України у воєнний час.....	46
3.2. Перспективи та актуальні напрямки оптимізації формування та реалізації державної політики у культурній сфері у воєнній та поствоєнній Україні.....	55
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. Культура є визначальним феноменом та невід'ємною частиною існування кожного народу. Вона слугує фактором, який об'єднує населення, визначає його цінності, пріоритети, духовне та моральне підґрунтя діяльності кожного індивіда. В загальному це формує образ країни, її соціальне та культурне надбання, що і вирізняє її серед інших країн та впливає на взаємовідносини між державами. Культура є потужним інструментом, що здатний проникати у всі сфери життєдіяльності держави та впливати на розвиток населення, його настрої та характер соціальної взаємодії. Тому роль держави у культурній сфері є визначальною та впливовою, що проявляється у стимулюванні її розвитку, зменшення шкідливих та деструктивних тенденцій, поширення власної культури на міжнародній арені.

Новий етап у культурному житті України почався з проголошенням Незалежності 24 серпня 1991 року, саме тоді почала формуватися державна політика України у сфері культури, але цей процес містив і досі містить виклики, що пов'язані з радянською окупацією України та впливом інших держав, під владою яких знаходилися українські землі. Тому культура України та державна політика у цій сфері продовжує формуватися та розвиватися. З початком російської агресії у 2014 році та повномасштабного вторгнення культура України переживає злам, змінюються орієнтири та ідеали. У цей період роль держави полягає у переосмисленні своєї політики у сфері культури, щоб зробити її стійкою до впливу та маніпуляцій ворога як в середині країни, так і серед міжнародної спільноти. Державна політика в культурній сфері у війсьній та поствійсьній Україні має будуватися на нових підходах, руйнувати радянські та російські пропагандистські впливи, формувати самобутність та ідентичність народу серед європейських держав, виховувати патріотизм та стійку національну свідомість у населення.

Формування та реалізація культурної політики потребує більшої уваги та стимулювання з боку держави, адже результати культурної політики поширюються на економічну успішність країни, зайнятість та трудові ресурси,

успішність перетворень у державі. Ефективна державна політика у сфері культури у воєнній та поствоєнній Україні допоможе державі сформувати ідеали, цінності та принципи, які об'єднують та консолідують населення у процесі боротьби за територіальну цілісність, а пізніше у відбудові країни. Процес відбудови є важливим для подальшого майбутнього держави, тому культура, яка насаджує гуманістичні, демократичні цінності, слугує спільним знаменником у процесі державотворення. Досвід інших країн показує, що у процесі повоєнної відбудови культура допомагає досягти вищих результатів, а недбале ставлення до культури народу призводить до занепаду та відставання від провідних країн світу та загальносвітових тенденцій.

Різні аспекти формування та реалізації державної культурної політики у різні етапи державотворення в Україні розглядали: О.Р. Копієвська, В.В. Карлова, С. П. Кучин, В. Малахов, В.І. Бойко, В.С. Шестак, Д.В. Борисенко, М.Ф. Головченко, В.М. Купрійчук, О. Валевський, М.І. Бітюк, О.О. Бердичевська, С.М. Гололобов, К.О. Мірзоян, Т.О. Гриценко, Н. Дубовик, О. Шило, І.О. Костиця, М.Б. Леськів, Н. Максимовська, В.І. Малімон, В.В. Мельник, О. Рішняк, І.Ю. Сухорольська, А.М. Тормахова, О.М. Яшина. Науковці торкаються різних аспектів державного регулювання у сфері культури, розглядають тенденції та впливи на формування культурної політики в Україні з часів незалежності та під час війни.

Дослідження згаданих науковців є ґрунтовними та важливими в контексті аналізу досвіду України та базових особливостей розвитку культури в державі. Ці напрацювання стануть корисними в процесі формування структурованої, комплексної та самобутньої моделі державної політики у культурній сфері у воєнній та поствоєнній Україні. Саме особливості культурної політики у воєнний час мало розглянуті вітчизняними науковцями, цей період містить нові виклики, а процес відбудови держави вимагатиме створення нового культурного продукту та напрямків у реалізації культурної функції держави.

Об'єкт дослідження: державна політика у культурній сфері.

Предмет дослідження: формування та реалізація державної політики у культурній сфері та виокремлення напрямків для її розвитку.

Мета дослідження полягає у аналізі особливостей формування та реалізації державної політики у культурній сфері та виявлення основних напрямків та перспектив розвитку культурної політики у воєнній та поствоєнній Україні.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань:

- проаналізувати історію дослідження формування та реалізації державної політики у культурній сфері;
- визначити зміст основних понять дослідження: «культура», «політика», «державна політика», «державна політика у культурній сфері»;
- виокремити принципи та методи дослідження формування та реалізації державної політики в культурній сфері у воєнній та поствоєнній Україні;
- дослідити сутність та особливості формування й реалізації державної політики у культурній сфері;
- розглянути процес формування та реалізації державної політики в культурній сфері;
- провести дослідження особливостей існуючих моделей державної політики у процесі її формування та реалізації;
- визначити механізми та тенденції, що впливають на формування й реалізацію державної політики у культурній сфері в Україні у воєнний час;
- виокремити перспективи та актуальні напрямки оптимізації формування та реалізації державної політики у культурній сфері у воєнній та поствоєнній Україні.

Гіпотеза дослідження: ефективна державна політика в культурній сфері є підґрунтям для державотворення та розвитку усіх сфер життєдіяльності держави, адже створює позитивний ефект на суспільство, консолідує та розвиває його у процесі боротьби за державність та відновлення держави у післявоєнний період.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ У ВОЄННІЙ ТА ПОСТВОЄННІЙ УКРАЇНІ

1.1. Історія дослідження формування та реалізації державної політики у культурній сфері

Держава та культура тісно пов'язані між собою зі стародавніх часів, що ставало об'єктом інтересу філософів, мислителів, політиків, істориків, культурологів, релігійних діячів та митців усіх часів. Це пов'язано з тим, що культурна політика держави є вагомим елементом в процесі державотворення та чинником стійкості держави. З початком війни в Україні вітчизняні науковці стали приділяти увагу культурній політиці як чиннику, що впливає на рівень спроможності держави протистояти всебічному тиску ворога, на процес євроінтеграції та консолідації суспільства в умовах соціальної напруги. Воєнний та поствоєнний періоди в державі можна розглядати як один з етапів в історії країни, що впливає на всі сфери державної системи. Тому культура та культурна політика розглядається в межах кожного історичного періоду, що характеризує напрямки діяльності та основні наслідки для подальшого існування держави.

Стародавні державні утворення ми вивчаємо крізь призму їх культури, адже вона виступає визначальним чинником, що виокремлює ту чи іншу державу серед сукупності інших. Держави занепадають, але їх спадок у формі культури може існувати тисячоліттями, набувати нових форм, міститися в культурному коді сучасних держав та визначати їх діяльність, відносини з іншими країнами та народами, тощо.

В різні часи культура впливала на розв'язання конфліктів між державами, слугувала інструментом підкорення народів, їх асиміляції та здобуття

прихильності, поширювала та насаджувала певні правила та поведінку індивідів.

Довгий час культура та держава не розглядалися у своїй взаємодії, а вивчалися як окремі явища в житті суспільства. Проте культура досліджувалася в межах державних утворень, кожен народ мав своє поняття та ставлення до культури, філософи визначали культуру та її вплив по-різному, що впливало на державну політику у сфері культури, увагу державців та стимулювання її розвитку.

Давньогрецькі, давньоримські, китайські, арабські мислителі, серед яких Платон, Ібн-Халдун, Марк Тулій Цицерон, Марк Порцій Катон, надавали сакрального значення культурі для особистості, що нерозривно пов'язувалося з божественним. Культура розглядалася як явище, яке впливає на розвиток людини, її духовність, освіченість, місце в соціумі. В межах «культурного натуралізму» культурі надавалося виключне значення у всіх її виявах зокрема у формі державної влади.

Середньовіччя пов'язало державу та культуру в державі з християнством де ці явища вважалися виявом божої волі. Тома Аквінський та Августин Аврелій підкреслювали духовний аспект культури та її роль у вихованні особистості.

В період Відродження почала акцентуватися увага на людській особистості, що створило нові ідеї у сфері дослідження культури та започаткувало нові напрямки в її розумінні. В епоху Просвітництва І. Кант та Жан-Жака Руссо розглядали культуру як елемент соціальної еволюції людини та інструмент зростання духовного зростання особистості.

Протягом XIX-XX століть такі вчені як Г. Спенсер, Е. Тайлер, Т. Парсонс, Р. Мертон, Л. Уайт, А. Вайд, М. Салінс досліджували соціокультурний розвиток, його етапи, ключові елементи, функції та закономірності розвитку [27, с. 11-15].

В Україні контекст культури в державі розглядався крізь призму національного відродження, боротьби за незалежність та свободу. Свої погляди

на роль культури формували ще члени Кирило-Мефодіївського братства. Також на важливості культури та пошуку власної ідентичності наголошували М. Драгоманов, М. Грушевський, Д. Донцов, Д. Антонович та І. Огієнко. Для України досі актуальними є вирішення тих проблем, щодо культури та національної ідентичності, що розглядалися українськими класиками в період боротьби проти більшовицької окупації та подальших рухів за культурну та національну незалежність України [29, с. 154-175].

Після здобуття незалежності українськими науковцями розглядалося питання державної політики у сфері культури за умов глобалізації, зокрема цьому питанню присвячені праці В.І. Малімона, В.В. Мельника, Т.Г. Семигінівської. Ними визначено ряд особливостей глобалізації, що вплинули на стан української культури, виявлено проблеми та перспективи функціонування культурної сфери [40; 43; 56].

Соціально-економічний, освітній, владний та гуманітарний аспекти державної культурної політики в Україні розглядали О.В. Кравченко, С.А. Чукут [26; 67].

Можна прослідкувати, що в період російсько-української війни, що розпочалася у 2014 році почалося переосмислення державної політики у сфері культури її дослідження в межах культурної експансії, інформаційної війни, пропаганди, посилення ролі культурної дипломатії та цифровізації.

Перший злам у сфері культури та державної політики відбувся під час та після Революції Гідності, анексії Криму та вторгнення росії на територію Донецької та Луганської областей. В цей час поширюється тенденція декомунізації, що впливає на культуру держави та переосмислення минулого. О.А. Гриценко розглядає у своїй монографії «Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище» висвітлює цей процес як систему заходів на рівні державної політики та соціокультурне явище, яке вплинуло на діяльність політиків, журналістів, культурологів, культурних діячів та мало свою репрезентацію в культурній комунікації [15].

Особливості реалізації культурної політики у державі розглядали М. Максименко, В. Павлюк та Д.В. Борисенко. Перші двоє науковців розглядали культурну політику з більш теоретичного боку, розкриваючи сутність підтримки культури та управління культурою та враховуючи їх вплив на національну самоідентифікацію. Д.В. Борисенко аналізує законодавчу базу у сфері культури та надає рекомендації, щодо вдосконалення державної культурної політики в Україні. В працях усіх названих вище науковців простежується ідея впровадження новітніх технологій у сферу культури та управління нею [37; 6].

Не менш важливою темою для досліджень після Революції Гідності стала євроінтеграція, що вплинуло і на тенденції у сфері культури. Шевченко М.І. у своїй роботі, щодо євроінтеграції приділяє значну увагу іміджу країни серед міжнародної спільноти, використання у цій сфері «м'якої сили» як інструменту дипломатії, аналізує можливості та перспективи інтеграції з культурним простором європейських держав. Дослідниця аналізує відповідність українського законодавства у культурній сфері на предмет його відповідності загальноєвропейським засадам та вимогам, а також пропонує шляхи оптимізації культурної політики на шляху до євроінтеграції [68].

Також темі євроінтеграції присвячена праці Корстирі І.О. «Культурна політика України в умовах євроінтеграції», де розглядаються умови та засади культурної політики в Україні в умовах євроінтеграції. Культурну політику України та процеси євроінтеграції в аспекті національної ідентичності розглянуто Баковецькою О.О, а Ярош А.В. розглядала співпрацю з ЄС в сфері культурної політики [25; 1; 69].

В цей час постає питання модернізації культурної політики, залучення та розвиток культурної політики відповідно до світових тенденцій. Кучиним С.П. проаналізовано сучасні напрямки розвитку культурної політики та визначено шляхи удосконалення цієї сфери, враховуючи державне фінансування культури [31]. Валецький О. у своїй роботі «Культурна політика як основа стратегії

модернізації українського суспільства» визначає напрямки реформ у сфері культури та розробка інноваційної культурної політики [9].

Ряд вчених вбачали проблему культурної політики в обмеженості фінансування, тому фінансовому питанню розвитку культурної політики присвячено дослідження Панченка В.В, Притуп О., Груздової К.Є. [47; 49; 16].

З початком повномасштабного вторгнення дослідження у сфері культурної політики набули нових напрямків, де питання війни є ключовим фактором, що впливає на збереження та розвиток культури в Україні. Культура та культурна політика стала розглядатися як один з чинників, що сприяє стійкості держави у фінансовому, морально-психологічному, інформаційному, інтеграційному, консолідуючому аспектах.

Малімон В.І. в статті «Пріоритети державної культурної політики України в умовах війни» наголошує, що війна принесла нові виклики для культури України в контексті формування соціокультурного простору, збереження культурної спадщини, захисту від культурно-інформаційних впливів ворога та пропаганди [39]. Науковці почали більше приділяти увагу пропаганді та деструктивному впливу просування культури ворога серед українців. Вплив ворожої пропаганди мав місце і до 2022 року, але в умовах повномасштабного вторгнення це питання набуло нових особливостей, що сприяло переосмисленню культурної політики в Україні. Перспективи розвитку культурної сфери під час війни розглядаються і І.М. Бітюком та О.О. Бердичевською, модель перспективних напрямків розвитку культурної політики надає Масимовська Н.О. [3; 38].

Культурну консолідацію як напрямок культурної політики під час війни розглядав Нікольченко Ю.В., ним розглянуто популяризацію культурно-історичного спадку, морально-психологічний аспект та проектування майбутньої України [46].

Тормахова А. М та Крамаренко Я. І. розглядають проблеми мистецтва під час війни, проблеми взаємодії політики та мистецтва, існування

«культурного фронту» та філософський вимір свідомості та культури [64-65; 27].

Ряд науковців розглядає культурну дипломатію України під час війни, серед них можна виділити роботи Сухорольської І. Ю. та Кудіної А. Саме культурна дипломатія набула особливого значення для залучення міжнародної підтримки з початку повномасштабного вторгнення [62; 28].

В умовах постійних обстрілів та окупації частини території України гостро постає проблема збереження культурної спадщини, якій присвятив свою працю Купрійчук В. [30].

В контексті глобалізації та пошуку раціонального шляху розвитку власної культурної політики науковці звертаються до міжнародного досвіду. Серед дослідників міжнародного досвіду у сфері формування та реалізації культурної політики можна виділити Мельника І.В., Яшина О., Висоцька О., Леськів М.Б. [44; 70].

Не дивлячись на велику кількість різнопланових досліджень у сфері культури у військовій Україні, мало досліджень зосереджені на напрямках формування та реалізації культурної політики, особливо у повоєнній Україні. Для нашої держави вже зараз важливо розробляти концепції та пріоритетні напрямки розвитку, адже від цього залежить наше теперішнє та майбутнє. База, яку розробили сучасні науковці, є надійним та ґрунтовним матеріалом для подальшого аналізу формування та розвитку культурної політики в сфері культури, а також для оцінки найбільш впливових тенденцій та формування відповідних напрямків, що сприятимуть зміцненню України у воєнному протистоянні та повоєнній відбудові.

1.2. Уточнення змісту основних понять дослідження: «культура», «політика», «державна політика», «державна політика у культурній сфері»

Будь-яке дослідження містить ключові поняття навколо яких розгортається сенс роботи. Без розуміння цих елементів неможливо довести

основну думку та досягти потрібного впливу. Це дослідження оперує такими термінами як «політика», «культура», «державна політика», «державна культурна політика» та «культурна функція держави», а також іншими супутніми термінами. Саме ці поняття є основою дослідження та по-різному розкривають взаємодію держави та культури. Науковці у різний спосіб тлумачать терміни та надають їм різного забарвлення, що може впливати на розуміння основних тез дослідження.

Ключовим поняттям дослідження є термін «політика», яке на початковому етапі означало державні та суспільні справи, управління суспільством у межах певного полісу (міста-держави у Стародавній Греції). Погляди на політику дуже різняться серед дослідників усіх часів.

Політика – це процес владної боротьби між особами, групами осіб, країнами, що має на меті здобуття та збереження влади на певній території. Це поняття є вузьким та не розкриває суть політики, яка проявляється у сфері культури, економіки та інших суспільних сферах. Політикою вважають і певний напрямок, курс розвитку, що визначається у певній сфері та впливає на формування та реалізацію завдань. Таке розуміння політики реалізується не тільки в державі, а й на підприємствах та інших суспільних організаціях, вона вказує на характер діяльності угруповання людей.

В більш широкому сенсі політика – це спосіб організації суспільних відносин, мистецтво управляти людьми в процесі здійснення влади, що включає розподіл ресурсів, організацію життя населення, контроль та підтримка порядку у суспільстві, реалізацію та задоволення потреб, інтересів певних груп. Отже, політика – це вид суспільних відносин, що пов'язаний зі здійсненням та проявом влади в державі, впровадженням певних ідей та завдань, що визначають розвиток суспільства.

Дослідження розкриває характер взаємодії держави та культури, тому слід розглянути ці поняття окремо, щоб зрозуміти їх точки перетину та впливи, що створюють вони один для одного. Термін «культура» трактується вченими у різний спосіб, на розуміння суті культури впливали різні чинники у різні епохи,

що було досліджено у попередньому розділі. «Культура» з латинської означає «обробіток», адже в античні часи культуру пов'язували з доглядом та обробітком землі.

Німецький філософ С. Пуфендорф дав початок сучасному тлумаченню поняття «культура», де це явище розумілося як прояв позабіологічної діяльності людини. Тобто те, що відрізняється від біологічного або тваринного в людині. Загалом вчені А. Кребер і К. Клакхон у другій половині ХХ століття надали аналіз понад 180 понять культури, які існували на той час, що свідчить про різносторонність у поглядах на культуру та її функції.

А. Кребер та Т. Парсонс дають досить широке та загальне розкриття поняття «культура». Вони розуміють її як сукупність сформованих цінностей та ідей, їх розуміння та моделі, які мають значний вплив на поведінку людини та продукти, які створюються внаслідок такої її діяльності [29].

Деякі вчені розглядають культуру з позиції її впливу на особистість та її розвиток. З цього погляду, культура – це система ціннісних та нормативних установок, які створюються індивідами, засвоюються ними та знаходять прояви у програмі їх розвитку та ключових сферах життєдіяльності. Близьким до особистісного підходу є соціологічний, де культура розглядається як чинник, що сприяє організації суспільства та створює напрямок його розвитку, саме культура найбільш точно описує спосіб життя та діяльності суспільства.

З філософсько-антропологічного погляду культура є сукупністю моралі, знань, мистецтв, правил та звичаїв, які впливають на окрему людину та суспільство в цілому. Історичний нахил цього підходу доходить до висновку, що культура є наслідком переходу людства від «тваринного» до соціуму.

Деякі науковці дивляться на культуру як на сукупність ціннісних установок, що сформувалися протягом історії людства, це сукупність матеріальних та духовних цінностей. У контексті ціннісного підходу культура розглядається як статичне.

Протилежним думці про статичність культури є діяльнісний підхід, де культура пов'язується з творчою діяльністю та результатами діяльності

людини. Тобто людина здатна перетворювати свої сили та можливості на певні матеріальні та духовні цінності. Основою цього підходу є динамічне розуміння культури як вольового процесу, що притаманний тільки людині. Саме тому культура є невіддільною від творчості, культурно важливим можна вважати ту діяльність, яка має на меті створити щось нове, використовуючи творчий потенціал. Культура – це результат творчої діяльності людини зі створення матеріальних та духовних цінностей, а також процес осмислення вже існуючих результатів цієї діяльності.

Важливо розглянути поняття культури з погляду державного управління. Культура, як об'єкт державного управління, є сукупністю духовних та матеріальних цінностей, які були створені суспільством та визначають рівень його розвитку в державі. Розкриття поняття «культура» міститься у ст. 1 Закону України «Про культуру» від 14.12.2010 № 2778-VI, де культура – сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти [40].

Узагальнюючи згадані вище підходи можна зробити висновок, що культура впливає на розвиток та діяльність як окремої особистості, так і усього суспільства. Отже, культура – це багатогранне поняття, яке означає сукупність матеріальних та духовних цінностей, норм, традицій, які характерні для певної групи людей та визначають світогляд, поведінку індивідів, свідчать про рівень розвитку суспільства, що проявляється у результатах їх діяльності.

В системі понять дослідження виокремлюється поняття «культурна сфера», що означає систему складових культури, напрямків її діяльності, серед яких захист та збереження культурної спадщини, творча діяльність, художня освіта, інституційне забезпечення культури, дозвілля. Сферу культури часто пов'язують з інституціями, які забезпечують виробництво культурних послуг та їх поширення, але в цьому дослідженні під культурною сферою доцільно

розглядати сукупність напрямків та сфер культури, які створюють цілісну систему в культурному житті держави.

Наступним важливим терміном для дослідження є «держава», адже сфера культури розглядається в межах компетенції держави. На цьому етапі необхідно зрозуміти сфери впливу держави та культури, в чому схожість та відмінність у їх трактуванні та як вони впливають один на одну. Науковці мають різний погляд на державу, розкриваючи різні сфери впливу держави та її функції. Так Тополевський Р. та Федіна Н. наводять декілька визначень терміну «держава». Держава, як складне суспільне явище, виникла внаслідок розвитку суспільства, має складну систему, яка пов'язана з економічним, політичним та культурним розвитком суспільства. Отже, держава виступає способом організації суспільства та відіграє важливу суспільну роль, впорядковує взаємини між членами суспільства. Держава виступає як один з політичних інститутів та способів організації політичної влади, що покликана організовувати та упорядковувати суспільні відносини в межах певної території.

Сучасна держава – це спосіб організації політичної влади на певній географічній території, яка виконує соціальні, організаційні функції, покликана сприяти розвитку особистості та забезпеченню основних прав та свобод населення. Держава є і об'єднуючим інструментом суспільства, важливою її ознакою є здійснення своєї влади на чітко окресленій території, де і реалізується певна політика держави.

Отже, у широкому сенсі держава – це самостійна організація влади на певній території, що має політичний характер та покликана захищати, узагальнювати інтереси суспільства, створюючи та поширюючи законодавчо затверджені правила та норми, за допомогою спеціальних органів контролює дотримання цих правил, виступає суб'єктом міжнародних відносин.

Звужуючи сферу дослідження ключових понять слід дати визначення державній політиці, як особливій формі прояву владних відносин в державі. Державна політика – це спосіб та напрямок, за яким представники державної

влади вирішують ключові проблеми та виклики в державі. Державна політика покликана знаходити способи вирішення проблеми, що існують серед певних груп населення. В демократичних країнах ця політика формується на основі консенсусу, врахування думок цільових груп, що створює стабільність та гармонію в суспільстві.

У посібнику «Державна політика: аналіз та механізми її впровадження в Україні» за редакцією В. Ребкала. В. Тертички автори наголошують на такому визначенні державної політики: «Державна політика – це відносно стабільна, організована й цілеспрямована діяльність/бездіяльність державних інституцій, здійснювані безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства» [34].

Державна політика визначає напрямки реалізації та досягнення основних цілей суспільства та окремих його сфер. Однією з таких сфер є культура. Держава здійснює певну політику у сфері культури, що пов'язано з культурною діяльністю, розвитком цієї сфери в суспільстві та формуванням основних напрямків. Державна культурна політика – це система дій, рішень та впливів, що здійснює держава у сфері стимулювання культурного розвитку громадян, збереження та відновлення культурно-історичної спадщини, розвитку мови, освіти та культурних інституцій, з метою збереження національної культури.

Державну політику у сфері культури також розглядають як систему дій, що здійснюють вплив на соціокультурні тенденції в суспільстві, регулюють та коригують їх, стимулюють участь громадськості у культурному житті держави.

Отже, можна навести таке розуміння поняття «державна культурна політика» – це діяльність держави, яка забезпечує реалізацію культурних прав та свобод індивіда, сприяє участі індивідів у культурному житті держави, визначає напрямки розвитку культури та стимулює розповсюдження певних культурних тенденцій у суспільстві, що формує ідентичність країни та визначає розвиток суспільства.

Дослідження розкриває державне управління сферою культури у воєнній та поствоєнній Україні, де воєнна Україна – це період діяльності держави в

умовах російсько-української війни, коли усі сфери життєдіяльності піддаються високому ризику. Поствоєнна Україна – це період існування української держави після перемоги, коли країна вистояла та знаходиться в безпечних умовах, що передбачає відновлення ключових сфер, подолання наслідків війни та втілення в життя основних напрямків, коли зовнішня агресія не заважає творити нове майбутнє.

Розглянуті поняття дають змогу точніше та цілісніше поглянути на сферу державної культурної політики, зрозуміти взаємозв'язки, що існують між ними. Культура, держава, політика – це складові, які перетинаються у понятті «державна культурна політика», кожна з них знаходить вираження у загальному понятті та допомагає розкрити його глибокий сенс. Можна зробити висновок, що формування та реалізація державної політики у культурній сфері у воєнній та поствоєнній Україні – це процес визначення, планування та втілення у життя нових напрямків та способів у сфері стимулювання культурного розвитку громадян, охорони та збереження культурної спадщини, створення та поширення культурних продуктів, під час війни в Україні та у процесі подолання наслідків війни, повоєнного відновлення та розвитку.

1.3. Принципи та методи дослідження формування та реалізації державної політики в культурній сфері у воєнній та поствоєнній Україні

Під час дослідження використовувалися загальнонаукові принципи та методи. Принципи наукового дослідження дозволяють визначитися з напрямком та способами проведення дослідження. Керуючись науковими принципами у дослідженні досягається краща результативність, що породжується врахуванням важливих аспектів.

Під час дослідження були використані наступні принципи, що характерні для соціально-гуманітарних наук: принцип історизму, принцип соціального детермінізму, принцип комплексності, принцип діалектичної єдності соціальної теорії та соціальної практики.

Одним з найважливіших принципів, піз час дослідження державної політики у сфері культури, є принцип історизму. Цей принцип означає врахування історичних фактів та особливостей, що впливали та впливають на об'єкт дослідження, врахування історичних умов, в яких формувалася культура України та створювалися напрямки державної культурної політики. Історія відіграє важливу роль в сфері культури будь-якої держави, тому дотримання цього принципу створює можливості для детального та ґрунтовного дослідження об'єкту. Важливо визначити вплив тих історичних умов, які сприяли наявній ситуації в культурній сфері, щоб розробити дієвий механізм розвитку власної культури.

Принцип соціального детермінізму – це врахування суспільних процесів, які впливали на об'єкт дослідження. Суспільство та певні явища, які існують в його межах, є взаємопов'язаними. Ця єдність створює можливість для кращого розуміння того, як культура впливає на суспільство та навпаки.

В межах принципу комплексності об'єкт дослідження вивчається як складне та комплексне явище, враховуючи різноманітні зв'язки та аспекти. Культурна політика досліджується як система, що складається з багатьох складових, які взаємопов'язані між собою. Принцип дозволяє широко та змістовно поглянути на об'єкт дослідження, враховуючи усі його аспекти.

Принцип діалектичної єдності соціальної теорії та соціальної практики стверджує, що будь-яка теорія має знаходитися у зв'язку з практичним вираженням. Теоретичні дослідження мають бути спрямованими на зміну дійсності та сприяти певним перетворенням у суспільстві. У цьому контексті теорія слугує базою для практичної діяльності.

Способом досягнення мети роботи можна назвати наступні категорії методів дослідження:

- методи емпіричного дослідження;
- методи теоретичного дослідження;
- методи, які застосовуються і в емпіричних, і в теоретичних дослідженнях.

Кожен з методів відповідає критеріям, які дозволяють чітко розкрити тему. По-перше, кожен метод є загальнозрозумілим, детермінованим, націленим на результат та надійним. По-друге, відповідає критерію економічності, адже дозволяє досягти якісного результату без додаткової затрати часу та засобів.

Метод *спостереження* забезпечує вивчення окремих фактів та особливостей, які можуть проявлятися в природніх умовах. Спостереження дозволяє дослідити проблеми, які існують у певній сфері та описати їх, зафіксувати та порівняти з іншими елементами. Цей метод може давати поштовх до використання наступних методів, які дозволяють заглибитися у причинно-наслідкові зв'язки та суть предмета, який досліджується.

Метод *порівняння* використовується для визначення спільного та відмінного між декількома явищами, що дозволяє розкрити суть кожного з них, поглянути з різних боків, зрозуміти переваги та недоліки. Порівнюватися можуть моделі та способи реалізації державної політики, що дає краще зрозуміти переваги однієї перед іншою. Такий підхід дозволяє обрати для себе модель, яка задовольнятиме потреби певного суспільства, зважаючи на його специфіку.

Для кращого пізнання об'єкту дослідження використовується метод *аналізу*. Наприклад, термін державна культурна політика розбивається на окремі терміни «культура», «державна», «політика» та досліджується кожне поняття окремо. Такий метод дозволяє краще зрозуміти витoki певного явища та те, як воно утворилося, які ключові особливості визначають його прояви.

На наступному етапі за допомогою *синтезу* усі елементи знову узагальнюються та об'єднуються в єдине ціле, що дозволяє зробити нові висновки та цілісніше представити об'єкт дослідження.

Метод *абстрагування* допомагає зосередитися на ключових елементах дослідження, які є найбільш суттєвими та корисними для розробки рішення. Сфера культури в державі – це широка та всеохоплююча сфера, тому за

використання методу абстрагування стає можливим визначити конкретні та значущі для дослідження особливості об'єкту.

Суть та особливість методу *узагальнення* полягає у переході від одиничного до загального, тобто поступове розширення та створення загального образу досліджуваних об'єктів. Це проявляється в визначенні та формуванні загальних фактів, висновків, визначення загальних рис та закономірностей.

За допомогою методів *індукції та дедукції* стає можливим зробити висновки про загальне за допомогою знань та аналізу окремого та навпаки. Такі методи підтверджують взаємозв'язок одиничного та конкретного, що проявляється у впливі один на одного. Певні сфери культурного життя дають зрозуміти загальний стан культури та культурної політики в державі, як і загальні висновки, щодо культурного життя можуть свідчити про таку ж тенденцію у окремих напрямках.

Невід'ємною частиною теоретичного дослідження є *ідеалізація*, адже в процесі дослідження та формуванні логічних моделей створюється ідеальний образ.

Слід зазначити, що одним з емпіричних методів, який допоміг провести більш актуальний аналіз – це метод контент-аналізу, що обумовлював дослідження офіційних сайтів органів державної влади, інтернет-контенту та інших матеріалів, які є частиною культурного життя України.

Отже, у процесі дослідження важливо визначити принципи та методи роботи, що створює напрямок роботи, структурує та поглиблює викладення основного матеріалу. Використання методів аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, індукції та дедукції дозволяє розкрити матеріал, дослідити та зробити висновки, які стануть важливим елементом практичної діяльності. Використання наукових принципів оказує, що при розробці та підготовці дослідження було враховано ключові особливості, які впливають на ґрунтовність дослідження, враховують історичні аспекти, факт

взаємопов'язаності, впливу на різні сфери життя суспільства, а також визначають практичну користь дослідження.

У цьому розділі було розглянуто теоретичну основу дослідження державної політики у сфері культури у воєнній та поствоєнній Україні. Теорія створює розуміння того, як відбувалося дослідження культурної сфери, які тенденції впливали на вивчення об'єкту, як він розглядався в певні етапи перебігу війни в Україні починаючи з 2014 року. Біографія об'єкту дослідження дозволяє краще зрозуміти його суть та шляхи перетворень у цій сфері.

Понятійна база дослідження містить такі терміти як «політика», «держава», «культура», «державна політика», «державна культурна політика», розгляд цих понять довів, що державна культурна політика є сферою перетину функцій культури, держави та політики, що впливає на розуміння її особливостей та завдань. Всі ці поняття знаходять своє вираження у розумінні формування та реалізації державної політики у сфері культури у воєнній та поствоєнній Україні.

Дослідження здійснюється з урахуванням принципів, що використовуються в гуманітарних науках та дозволяють врахувати історичні, соціальні та системні особливості об'єкту дослідження. Поєднання цих принципів, а також методів дослідження сприяє тому, що на об'єкт можна поглянути з різних боків та дослідити його цілісно.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ У ВОЄННІЙ ТА ПОСТВОЄННІЙ УКРАЇНІ

2.1. Сутність та особливості формування й реалізації державної політики у культурній сфері

Сфера культури покликана, щоб задовольняти інформаційні та культурні потреби суспільства. Культурна діяльність здійснюється широким колом установ, організацій, індивідуальними особами та здатна до самоорганізації. Проте роль держави в цьому процесі залишається важливою, адже вона створює умови для розвитку культури, забезпечує правове регулювання цієї сфери. Війна створює нові виклики для сфери культури, що потребує додаткових дій у сфері державного регулювання. В цьому розділі розглядається теоретичний аспект взаємодії держави та культури, що реалізується через культурну політику в процесі її формування та реалізації на державному рівні.

Перед тим як розкрити тему, слід визначити значення поняття «сутність». *Сутність* – це найсуттєвіші, найважливіші, найцінніші елементи предмета, що проявляються в його змісті, формі, ознаках, функціях, що складає його найбільшу значимість та цінність [59]. Сутність формування та реалізації державної політики у сфері культури полягає у цілеспрямованому впливі на культурні процеси в державі, що направлений на збереження, підтримку та розвиток національної культури, культурних організацій та об'єднань, індивідів, матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, а також мови, освітніх закладів та засобів масової інформації. Держава вбачає в культурі чинник, що сприяє об'єднанню населення, його вихованню, самопізнанню та усвідомленню національної ідентичності.

Сутність формування та реалізації культурної політики розкривається через розуміння процесу формування державної політики у сфері культури та

процесу її реалізації, які можна розглянути як окремі компоненти. Отже, формування державної політики у сфері культури – це розробка та впровадження комплексних заходів, які спрямовані на розвиток, підтримку та захист культурної сфери. Формування державної політики у сфері культури, як правило, починається з визначення певної проблеми, та включає теоретичну основу її вирішення: формування нормативно-правової бази, розробку спеціальних стратегічних програм, планів та проєктів.

Реалізація культурної політики – це сукупність практичних дій та заходів, що спрямовані на втілення розроблених попередньо програм, проєктів, стратегій у культурній сфері. Цей процес включає організацію та проведення культурних заходів, надання матеріальної та експертної підтримки, конкретні заходи з захисту культурної спадщини, моніторинг та оцінка реалізованих програм.

Сутність формування та реалізації культурної політики полягає у тому, що це комплекс, запроваджених органами публічної влади, гармонійно поєднаних, теоретичних (планувальних) та практичних заходів, які наслідують та доповнюють один одного, вирішуючи певну проблему у сфері культури. Культурна політика у цьому контексті не лише формує та реалізує творчий ресурс суспільства, а й знаменує процес ідентифікації, що здійснюється на підставі приналежності до тієї чи іншої етнічної, національної чи релігійної групи [55, С.32].

Роль державної політики у сфері культури визначається за різних підходів, що характеризує взаємозв'язок держави та культури. Існує три основних наукових підходи до здійснення державної культурної політики, серед яких гіперболізаційний, скептичний та трансформаційний. Кожен з цих підходів може визначати характер державної культурної політики, напрямки роботи, рівень втручання держави в культурний процес та ті ідеї, які впроваджуються державною в процесі формування та реалізації культурної політики. Держава у процесі формування та реалізації культурної політики

може наслідувати певний підхід, що впливає на характер заходів, тенденції та ідеї, які просуваються в маси.

Першим піходом, на який слід звернути увагу є гіперболізаційний підхід. Він характеризується визнанням впливу глобалізаційних процесів, що призводить до виникнення нових глобальних культур, які є спроможними та яскраво проявляють себе в суспільстві. На думку представників цього підходу, термін «національна культура» уже досяг свого апогею та не відповідає культурним потребам, викликам та реаліям сучасності. Саме глобальний діалог визначає та формує нові спроможні культури, які здатні виконувати свої функції. За гіперболізаційного підходу держава не має занадто втручатися в культурні процеси, а фінансування державою сфери культури вважається не ефективним.

Представники скептичного підходу вважають, що держава має брати активну участь в культурному житті, управляти та сприяти розвитку цієї сфери. В сучасних умовах роль державної підтримки та стимулювання розвитку культури залишається важливим елементом культурної сфери. Держава має збільшувати фінансування у цій сфері, а також створювати ідеальну модель культури країни.

Трансформаційний підхід передбачає, що роль держави у процесі формування та реалізації культурної політики заключається в стимулюванні та створенні законодавчих можливостей для ефективного міжкультурного діалогу та взаємовпливу. Ключовими акторами у сфері культурної політики є представники громадського сектору, що діють в середині країни та на міжнародній арені. Все ж перевага у розвитку національних культур надається саме міжнародним громадським організаціям [32].

Такі підходи показують нам, що в процесі формування та реалізації державної культурної політики можуть брати участь різні інституції, саме від підходу до процесу формування та реалізації залежить шлях, яким держава здатна впливати на культурне життя та які завдання будуть пріоритетними.

Культурна сфера – це досить широке поняття, що впливає як на суспільство загалом, на населення окремої держави, так і на окрему особистість, тому доцільно розглянути рівні державної культурної політики. Сутність формування державної політики у сфері культури розкривається за трьома рівнями:

1. *Мегарівень (1 рівень)*: культура на цьому рівні має загальний характер для усього людства, що проявляється в інтернаціональному характері культури на цьому рівні. Через диференціацію у доступі до ресурсів, соціально-економічних можливостях кожної окремої країни можливості культурної політики обмежуються матеріальним чинником. У процесі формування державної культурної політики беруться до уваги загальносвітові тенденції, або ті особливості, що характерні для людини як біологічної та соціальної істоти.

2. *Макрорівень (2 рівень)*: цей рівень культурної політики пов'язаний з визначенням та культурними особливостями окремих етносів. На макрорівні забезпечується самозбереження культур, збереження ідентичності та основних характеристик, що здійснюють консолідуючу роль протягом усіх історичних періодів. На макрорівні культура сприяє збереженню самобутності та ідентичності внаслідок впливів інших етносів, народів, груп. Політика та економіка мають вплив та тісно пов'язані з культурою, що проявляється в життєдіяльності держав. Держава, в процесі розробки державної політики спирається на етнічні особливості населення в межах території, де поширюється влада держави.

3. *Мікрорівень (3 рівень)*: на цьому рівні забезпечується взаємозв'язок з макрорівнем у сфері культури. Людина та її світогляд є основою, що реалізується в розвитку самопізнання, самоідентичності особистості, її самовираження, та реалізації її потенціалу. Під час формування культурної політики, слід пам'ятати про роль особистості в цьому процесі та оцінювати взаємовплив культури та людини [12, С.121].

На першому рівні визначається ступінь глобалізації культури та світові тенденції, коли на другому рівні основною культурною одиницею є етнос,

тобто культурна політика, що реалізується в межах окремих народів. Останній рівень визначає вплив культурної політики на окрему особистість та її роль в культурному житті.

Культура об'єднує в собі різні сфери життєдіяльності людини, що породжує різнобічність та комплексність у визначені мети державної культурної політики.

Мета культурної політики може відрізнитися за напрямком, тому у сфері залучення населення до культурного життя метою державної культурної політики є реалізація, розвиток та презентація національної культури як національно консолідуючого чинника, вивчення та забезпечення культурних потреб, сприяння та розвиток творчої активності народу.

У сфері інституційного забезпечення метою культурної політики є створення та підтримка культурних та освітніх установ, підготовка професійних кадрів у сфері культури, сприяння дослідженню сфери культури, процесів та тенденцій, підтримка життєздатності культурних установ під час війни.

Не менш важливою є сфера захисту матеріальної та нематеріальної спадщини, де метою державної культурної політики є здійснення обліку, захист та збереження культурної спадщини, сприяння дослідженням культурної спадщини країни. Ця мета є однією з ключових для України в період війни, адже матеріальна культурна спадщина найбільше страждає від ворожої агресії.

У сфері культурного діалогу метою культурної політики в державі є забезпечення комунікації між різними етнічними, релігійними та соціальними групами в межах країни, розвиток та підтримка туристичної сфери, забезпечення діалогу між споживачами культурних послуг та надавачами, презентація культури країни на міжнародному рівні. Для України саме культурний діалог відкриває нові можливості для співпраці та пошуку партнерів, що створює додаткові сприятливі умови для подолання ворога.

Під час війни та у процесі повоєнної відбудови цілі державної культурної політики можуть видозмінюватися, змінюються пріоритети, відповідно до

викликів у сфері культури, які мають специфічний характер. Важливого значення набуває підтримка національної ідентичності та патріотизму серед населення, що включає пропагування національної культури, розвиток патріотизму серед населення, поширення патріотичних матеріалів (фільмів, музики, літератури та інших культурних продуктів). Збільшується пріоритетність захисту національної спадщини від руйнувань, адже війна створює загрози для фізичного знищення історичних пам'яток. В сучасних умовах держава може сприяти архівуванню та цифровізації культурних артефактів та історичних документів, для їх збереження на випадок знищення. Під час війни культура здатна сприяти психологічному розвантаженню населення та інтеграції ВПО у новий простір. Специфічною ціллю є і підвищення обороноздатності, шляхом проведення культурних заходів, що означає організацію благодійних концертів та залучення відомих культурних діячів до збору коштів на потреби армії. Розвиток культурної дипломатії під час війни допомагає сформувати позитивний імідж країни та заручитися міжнародною підтримкою. Також війна вимагає адаптації культурних подій, що включає необхідні заходи безпеки та особливі потреби людей, що формує нові специфічні цілі, під час підготовки культурної політики держави, сюди ж можна віднести забезпечення діяльності релокованих культурних установ, їх відновлення після деокупації.

Процес формування та реалізації культурної політики на сучасному етапі характеризується розширеним колом суб'єктів, де до цієї категорії можна віднести як державні структури, так і недержавні, які володіють матеріальним ресурсами та здійснюють вплив на культурну сферу. Суспільству ж належить роль одночасно суб'єкта та об'єкта культурної політики, а держава виступає регулятором відносин у цій сфері, що проявляється в коригуванні та стимулюванні культурного розвитку, попит та інтерес суспільства впливає на формування та реалізацію державної культурної політики. [55, С.32]

Органи державної влади в процесі формування та реалізації культурної політики можуть обирати спосіб взаємодії з суспільством, що впливає на

основні характеристики цього процесу. Держава може обрати спосіб, який передбачає, що нею здійснюються вплив на сферу культури через формування основних завдань та культурної реалізації загалом. Тобто держава бере на себе роль організатора культурного життя та здійснює управління основними сферами. Інший спосіб взаємодії держави та суспільства, у процесі формування та реалізації державної культурної політики передбачає вивчення попиту з боку населення та ідей активних учасників культурного процесу. За такого варіанту впливу держави на культуру враховується інтерес цільової аудиторії, а основні рішення погоджуються перед початком реалізації [6].

Державна культурна політика передбачає діяльність за певними *напрямами*, що визначають характер взаємодії держави та сфери культури, а також процес її формування та реалізації. За своєю суттю культура потребує нестандартних підходів до вибору методів та напрямків, адже ця сфера є чутливою до зовнішніх подій та постійно змінюється.

У процесі формування та реалізації державної політики у сфері культури суб'єкт може розвивати цей процес, використовуючи конкретні *напрямки та інструменти* розвитку державної культурної політики, які резонують з її метою. До цих інструментів належить фінансова стимуляція розвитку культури через фінансування, надання державних грантів та нагород організаціям, установам, угрупованням, індивідам, що діють у сфері культури. Цей напрямок характеризується матеріальною стимуляцією розвитку сфери культури та відкриває нові можливості для діячів культури.

Заохочення населення до культурного життя є інструментом, що популяризує культуру, консолідує націю, підвищує творчу активність. Вивчення культурних потреб населення, розробка проєктів, що забезпечуватимуть ці потреби створює додаткову стимуляцію до участі в культурному житті усього населення. У період війни це сприяє психологічному та емоційному розвантаженню, рефлексії на події через творчість та комунікації.

Наступним інструментом є захист та збереження об'єктів національної культурної спадщини, що здійснюється з метою популяризації пам'яток культури та збереження традицій.

Держава здійснює свою діяльність у сфері просування культури держави за кордоном, створення позитивного іміджу. Культурний діалог може сприяти обміну досвідом між культурними установами, поширення впливу держави та її підтримка на міжнародному рівні під час війни. Культурна політика держави спрямована на презентацію культури країни та ідентичності народу. Цей напрямок пов'язаний зі створенням привабливості країни у сфері культурно-пізнавального туризму, сприяє розвитку і культурно-рекреаційних осередків. На сучасному етапі Україна не має можливості розвивати міжнародний туризм, але розвиток туристичного потенціалу є частиною стратегії відновлення та розвитку територій.

Державна культурна політика сприяє розвитку окремих напрямків культурної діяльності таких як література, образотворче мистецтво, кінематограф, що має попит серед населення. Цей напрямок створює можливості для розширення впливу власної культури та популяризацію митців та культурних продуктів країни у світі серед широких верств населення.

Отже, сутність процесу формування та реалізації державної політики у сфері культури полягає у тому, що це процес створення теоретичної основи для впровадження змін у сфері культури, яке передбачає конкретні практичні заходи, що здатні позитивно змінити ситуацію у визначеній сфері та впливати на культурне життя. Теоретичні розробки мають гармонійно поєднуватися та перетікати в процес реалізації запланованих заходів, що потребує комплексного підходу до розв'язання ключових проблем.

Особливостями формування та реалізації державної культурної політики є її глибинний характер як якища, яке проявляється на трьох рівнях життєдіяльності людства (мікрорівень, макрорівень та мегарівень), різноманітність в підходах до тлумачення та визначення взаємозв'язків між суб'єктами (державна та громадськість), та деференціація мети державної

політики у сфері культури. Вплив цього процесу поширюється на сферу залучення населення до культурного життя, розвиток творчості, захист національної спадщини, підтримку культурних інституцій та самопрезентацію на міжнародному рівні, що проявляється в меті формування та реалізації культурної політики та визначає її сутність. Проте війна створює нові виклики для сфери культури, що вимагає окреслення специфічних цілей, які включають розвиток патріотизму та національної ідентичності, збереження національної культурної спадщини від руйнувань, психологічна підтримка через культуру, мобілізація культурних ресурсів для покращення обороноздатності та культурна дипломатія.

2.2 Процес формування та реалізації державної політики у сфері культури.

Формування та реалізація державної культурної політики – це складний процес, що обумовлюється метою, напрямками, завданнями та етапами, що є чітко вираженими в законодавстві та закріплені за окремими інституціями.

У цьому контексті можна вважати, що державна культурна політика покликана розв'язати певну проблему, що виникла у сфері культури та торкається інтересів суспільства, формуючи найоптимальніші варіанти її вирішення. Тому виділяють такі етапи формування та реалізації культурної політики в державі, що є актуальними як у мирний, так і у воєнний час: етап формування - визначення проблеми, пріоритизація проблем, розробка варіантів розв'язання проблеми, вибір, планування політики; етап реалізації – організація заходів, оцінювання та перегляд політики [9. С. 124].

Першим етапом, під час формування державної культурної політики, є *визначення проблеми*. Щоб розпочати роботу над визначенням напрямку розвитку державної політики, необхідно дослідити та визначити коло проблем, що існують у сфері культури. Завдання держави полягає в тому, щоб серед сукупності різних думок, невдоволень та оцінок, об'єктивно визначити корінь

проблемного питання. На цьому етапі органи влади визначають, що потребує їх впливу. Під час війни ці проблеми можуть виникати раптово, що потребує миттєвої реакції. Характер проблем може не відрізнятися від проблем, що виникали у мирний час, а також може враховувати специфіку воєнного стану та впливу війни на людей.

Наступним етапом є *пріоритизація проблем*, які були визначені попередньо. Серед сукупності існуючих культурних проблем визначаються найбільш нагальні, формується черговість їх вирішення, шляхом аналізу на поділу їх на нагальні, важливі та менш важливі. Нагальні проблеми вирішуються першочергово, саме вони стануть об'єктом культурної політики. Менш важливі проблеми вирішуються опісля, за фізичної та матеріальної можливості їх вирішувати.

З цього випливає *розробка варіантів розв'язання проблеми*. Генерування розв'язання проблеми є важливим етапом, під час якого визначаються SMART цілі, що визначатимуть напрямок державної культурної політики, відбувається пошук інструментів та способів розв'язання проблеми. На цьому етапі оцінюються необхідні фізичні та матеріальні ресурси, що мають бути направлені на розв'язання проблеми, а також необхідний для реалізації час. Передбачається формування декількох варіантів впливу на проблему, де визначається пріоритетний варіант.

Наступним кроком є *вибір політики*. На цьому етапі відбувається вибір альтернативних варіантів розв'язання проблеми, що були розроблені на попередньому етапі. Уповноважений орган влади обирає найбільш оптимальну політику, що має високі шанси на успіх, є доречною, чітко визначеною та спроможною реалізуватися в наявних умовах. Для конструктивного аналізу обираються критерії, за якими і оцінюється найкраща політика серед згенерованих альтернативних варіантів.

Після визначення основних засадничих елементів культурної політики, настає *етап планування* цієї державної культурної політики. Етап планування конкретних заходів для її реалізації передбачає розробку нормативно-правових

актів, визначення відповідальних інституцій та організацію їх роботи за цим напрямком, створення інституційних та матеріальних можливостей для реалізації рішення.

Наступним є етап *реалізації запланованих заходів* для досягнення попередньо визначених цілей. Реалізація політики передбачає контакт з цільовою аудиторією та реалізацію певних змін, що в майбутньому дадуть позитивний чи негативний результат.

На етапі *оцінювання політики* відбувається аналіз впливу рішення на проблему. Оцінюється рівень успішності реалізованого проєкту та його вплив на сферу культури.

Останній етап у процесі реалізації культурної політики – це *етап перегляду* запровадженого рішення. Суб'єкти реалізації визначають основні результати, наслідки та стан проблеми, яка вирішувалася, та приймають рішення, щодо подальшої реалізації розробленої політики. На цьому етапі відповідальний орган може вирішити, що політика здійснила позитивний вплив на розв'язання проблеми, тому може продовжувати реалізовуватися. За іншого варіанту визначаються недоліки політики, що виявилися на практиці, та вносяться корективи до вже розробленої політики, які здатні покращити наявну ситуацію. Якщо політика виявилася не спроможною розв'язати проблему або сприяла появі нових труднощів, розвитку проблеми, яка мала вирішитися, на гірше, то формується кардинально інший підхід. Після цього етапу розпочинається новий цикл розв'язання проблем у сфері культури та формуються нові підходи до їх вирішення.

Формування та реалізація різняться за характером та переліком завдань, тому виконуються різними інституціями та органами, перелік та завдання яких є чітко визначеними нормативно-правовими актами. На культурну політику в Україні впливають закони, що видаються Верховною Радою України, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України та накази Міністерства культури та інформаційної політики.

У процесі формування державної культурної політики, слід виокремити роль *законодавчої влади*. В Україні представником цієї гілки є Верховна Рада України, що формує законодавчу базу для здійснення культурної політики держави. Основні засади взаємодії державних органів, механізми здійснення впливу, взаємодія між державними органами, культурними установами та іншими суб'єктами культурного життя містяться в ЗУ «Про культуру», «Про охорону культурної спадщини», «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», «Про музеї та музейну справу», «Про авторське право і суміжні права», «Про бібліотеки і бібліотечну справу» та інші. В нормативно-правових актах міститься інформація про пріоритети, напрямки, принципи та повноваження учасників культурного життя. Повноваження Верховної Ради України поширюються на формування бюджету, що впливає на стан справ у сфері культури, адже державне фінансування – це важлива частина матеріального забезпечення реалізації державної культурної політики в Україні. Законодавчий орган визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики, що відображається в напрямках державної політики культури та рішеннях органів державної влади у сфері культури. Законотворчий процес триває у межах сесійної діяльності Верховної Ради України [24].

При Верховній Раді України діє Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики, в межах якого існує Підкомітет з питань культурної політики. До предмету відання Підкомітету належать культурно-просвітницька, культурно-мистецька діяльність, охорона історико-культурної спадщини, засади благодійної діяльності, аудіовізуальний ринок, державна політика у сфері свободи совісті та релігійних організацій, державна політика у сфері розвитку та використання державної мови та мов національних меншин в Україні. Повноваження у сфері формування державної політики у сфері культури в межах Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики мають такі підкомітети як Підкомітет з питань національної та культурної пам'яті, Підкомітет з питань музичної індустрії, Підкомітет у сфері кінематографу та реклами.

Аналізуючи ЗУ «Про культуру» від 14.12.2010 № 2778-VI, можна зробити висновок, що головними суб'єктами формування та реалізації державної культурної політики є виконавчі органи влади та органи місцевого самоврядування, які готують пропозиції, щодо формування та втілення державної культурної політики з основних напрямків культурної політики [49].

Питаннями політики на рівні органів *виконавчої влади* займається спеціальне міністерство. В Україні це Міністерство культури та інформаційної політики (МКІП), діяльність якого визначається та регулюється Кабінетом Міністрів України. До повноважень МКІП входить формування та реалізація державної політики у наступних сферах: *мистецтво* (театральне, музичне, хореографічне, циркове, образотворче мистецтво, фотомистецтво, література); *креативні індустрії*, що походять від індивідуальної творчості окремих культурних діячів; *мистецька освіта* як спосіб набуття професійних компетенцій у сфері мистецької діяльності та розвитку можливостей творчої самореалізації особистості; *бібліотека та книговидання, інформаційна політика* (діяльність медіа, інформування, видавництво). До сфер впливу МКІП також належать *культурна спадщина*, що включає охорону культурної спадщини, діяльність музеїв та процес збереження національної пам'яті; *державна мовна політика* забезпечує поширення та регулювання використання мов; *забезпечення безбар'єрності*, де МКІП поширює та реалізує ідею рівного доступу всіх груп населення до ключових сфер життєдіяльності, в тому числі до культури, а також *розвиток культури у процесі відновлення України*, що включає боротьбу з наслідками російської агресії для культурної сфери та задоволення культурних потреб населення.

В межах МКІП існують департаменти, які відповідають за окремі сфери: Департамент культурної спадщини, Департамент мистецтв, Департамент креативних індустрій та культурних послуг, Департамент пам'яткоохоронної діяльності, Департамент відновлення та культурної реінтеграції деокупованих територій та інші. У підпорядкування МКІП знаходяться державні установи та підприємства, до яких належать бібліотеки, заклади мистецької освіти,

заповідники, музеї, театри, циркові заклади, які реалізують державну політику у сфері культури.

До мережі центральних органів виконавчої влади у сфері формування та реалізації державної культурної політики належать Державний комітет телебачення і радіомовлення, Український інститут національної пам'яті, Державне агентство з питань мистецтва та мистецької освіти, що мають повноваження у відповідних сферах. Кабінетом Міністрів України було створено Державне агентство України з питань кіно, яке забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері кінематографу.

Президент України впливає на процес формування та реалізації державної політики у сфері культури, підписуючи відповідні укази. До структури Офісу Президента України входить Департамент з питань гуманітарної політики, який має коло повноважень у сфері культурної політики. Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентові України створений з метою забезпечення тісної співпраці центральних органів державної влади з органами місцевого самоврядування для обговорення та вироблення рішень, що направлені на підвищення якості життя населення у кожному регіоні. До складу Конгресу входить комісія з гуманітарної політики, яка включає культурні питання та направлена на опрацювання зібраних проблемних питань та внесення пропозицій, щодо їх вирішення.

На нижчих рівнях державну політику у сфері культури реалізують відповідні департаменти обласних, районних рад, де враховуються регіональні особливості адміністративно-територіальних одиниць. Свої функції у культурній сфері вони здійснюють через формування регіональних стратегій розвитку культури, які відповідають загальнонаціональній стратегії, виділяють кошти з бюджету на підтримку культурних ініціатив, організацію заходів.

Законом України «Про місцеве самоврядування» від 14.12.2010 № 2778-VI визначено, що органи місцевого самоврядування мають певні повноваження у сфері культури. В межах органів місцевого самоврядування формуються спеціальні відділи, які відповідальні за розвиток культурної сфери громади,

найчастіше вони поєднуються зі сферою молодіжної політики, освіти та спорту. Органи місцевого самоврядування управляють закладами культури, забезпечують їх технічно-матеріальним оснащенням, підтримують та розвивають культурні установи, що належать територіальній громаді. До компетенцій органів місцевого самоврядування відносяться і забезпечення освітніх можливостей для розвитку культури, тобто підтримка творчих, національно-культурних осередків, спілок та просторів. Окремо слід виділити таку функцію як створення умов для розвитку культури, що включає створення та підтримку просторів, що покликані зберігати та поширювати національні, регіональні, місцеві традиції, поширювати народну творчість [50].

Збереження культурної спадщини, як одна з важливих сфер державної культурної політики, має підтримуватися і на місцевому рівні, тому органи місцевого самоврядування мають повноваження у підтримці захисту пам'яток культури та історії, забезпеченні збереження культурного надбання народу. Крім того, місцева влада має створювати умови для культурної та мовної реалізації національних меншин, що закріплюється правом національних меншин використовувати власну мову у межах, визначених законом.

До кола інституцій, які сприяють реалізації державної культурної політики є державні культурні установи та підприємства (театри, музеї, бібліотеки, культурні центри, школи тощо), які надають різноманітні культурні послуги та реалізують культурну політику на місцях. Окремо слід виділити громадські культурні організації та ініціативи, які беруть участь у державних програмах та проектах. Конкретні рішення та напрямки державної культурної політики реалізуються та виражаються в діяльності установ, які потім безпосередньо надають культурні послуги населенню або створюють культурний продукт.

Отже, процес формування та реалізації культурної політики держави має циклічний характер, де існує проблема, її рішення та аналіз. Процес формування державної культурної політики обумовлюється етапом визначення проблеми у сфері культури, створення спеціальних проектів, стратегій та

планів, які покликані розв'язати проблему, тобто створення нормативно-правової та проєктної бази. До цього процесу залучені органи законодавчої влади (ВРУ), виконавчої влади (КМУ, МКІП), Президент України та Офіс Президента. Процес реалізації державної політики у сфері культури містить в собі організацію та проведення конкретних заходів, збір інформації, моніторинг, оцінку діяльності. Органами, які відповідальні за реалізацію культурної політики, є МКІП, регіональні органи влади, органи місцевого самоврядування, державні та приватні культурні установи. Процес формування та реалізації є чітко обумовлений нормативно-правовими актами та розподілом обов'язків між ключовими учасниками.

2.3 Моделі державної політики у сфері культури у процесі її формування та реалізації

Створюючи та розвиваючи культурне середовище всередині країни, суб'єкти державної культурної політики наслідують певну модель державної культурної політики. Ці моделі обумовлені культурними особливостями держави, історичними умовами, схильністю до тих чи інших форм державності, рівнем соціального та економічного розвитку. Певна модель державної культурної політики впливає на весь процес її формування та реалізації в країні та те, як вирішуються проблемні питання та виклики у цій сфері.

Існують різні підходи до розуміння моделей, але слід зазначити, що використання окремих моделей у чистому вигляді зустрічається рідко, більшість підходів до формування та реалізації державної культурної політики в країнах світу мають свої неповторні особливості та комбінації, що формувалися під впливом історичних чинників.

Один з підходів до визначення моделей державної політики у сфері культури передбачає існування наступних моделей:

- ліберальна;
- частково державна;

- державна бюрократично-просвітницька;
- державна престижно-просвітницька;
- національно-емансипаторська [12].

Ліберальна модель державної культурної політики ґрунтується на принципі невтручання з боку держави в організаційні та творчі культурні процеси. Державою не передбачається ідеологічний вплив та нав'язування певних норм у цій сфері, творчі спілки, культурні діячі та організації отримують автономність у своїй діяльності, але інколи це передбачає і відсутність фінансової підтримки сфери від держави. Особливостями такої моделі є відсутність цензури, вільний ринок культурних послуг, ініціатива надходить від приватних осіб та організацій, характеризується високим рівнем конкуренції. Перевагами такої моделі є стимулювання творчості через вільне середовище, що сприяє розквіту творчості та ініціативності. Недоліками ліберальної моделі можна вважати недоступність для певних верств населення через високу вартість культурних продуктів, переважання масової культури, відсутність гарантій збереження культурної спадщини, адже держава не бере відповідальності за цю сферу.

Частково державна модель державної політики у сфері культури ґрунтується на принципі делегування своїх обов'язків спеціальному органу, що отримує автономію у прийнятті рішень, щодо культурного розвитку, а держава не втручається в його діяльність. Відповідно до цієї моделі формуються загальні культурні тенденції, що наближають культурні цінності до широких мас. Така модель характеризується ефективністю, адже спеціально створений орган може діяти більш сконцентровано та вільно, не обтяжений бюрократичними питаннями, підвищується можливість гнучко реагувати на виклики у сфері культури. Недоліками такої моделі може бути елітарність та недоступність широких верств населення до культурних благ.

Державна бюрократично-просвітницька модель будується на основі принципу повного контролю держави у сфері культури. Така модель характерна для тоталітарних держав, де культура є інструментом ідеології та

пропаганди. Державна культурна політика здійснюється централізовано, а будь-які культурні продукти, що не відповідають державній ідеології, піддаються цензурі. Вважається, що така модель здатна об'єднати та мобілізувати населення держави, з метою досягнення державних цілей. Проте державна бюрократично-просвітницька модель обмежує свободу творчості, діяльність митців суворо регулюється державою, держава обмежує доступ до культури певним верствам населення, також такий підхід до формування та реалізації державної культурної політики може спричинити занепад культури, адже творці втрачають мотивацію та стимул для творчості.

Державна престижно-просвітницька модель передбачає ставлення до культури як до важливого чинника, що формує національну самобутність та ідентичність серед населення країни. Але держава не несе відповідальності за здобутки у сфері культури, що відрізняє цю модель від державної бюрократично-просвітницька моделі. Характеристиками такої моделі є визнання важливості культури з боку держави, фінансова підтримка культурних ініціатив, держава не втручається в культурний процес та не цензурує культурний продукт, заохочується культурний обмін з іншими державами. Перевагами цієї моделі є свобода творчості, що стимулює розвиток культурної сфери, держава створює можливості для культурного різноманіття, формується позитивний імідж країни на міжнародній арені.

Національно-емансипаторська модель сконцентрована на прагненні зберегти та розвинути самобутню національну культуру народу, що характеризується закритістю культурного життя, ігноруванням культурного розвитку національних меншин. Часто така модель зустрічається серед держав, які стоять на етапі національного відродження або борються проти колоніальної, постколоніальної залежності. Особливостями такої моделі є акцент на національній культурі, а держава підтримує та стимулює її розвиток, особлива увага приділяється збереженню історичної та культурної спадщини. За цієї моделі визначальним є захист власної культури від зовнішніх впливів та культурної експансії з боку інших країн. Національно-емансипаторська модель

має переваги, які проявляються в збереженні національної ідентичності народу, розвитку національної культури, підвищенні національної гордості та єднання населення. Недоліками цієї моделі є ризик самоізоляції, неналежне забезпечення права національних меншин на розвиток власної культури та мови, схильність до цензури та ігнорування культурної різноманітності.

Відповідно до іншого підходу до визначення моделей державної культурної політики, автором якого є французький вчений А. Моль виділяють наступні моделі:

- популістичну;
- патерналістичну;
- культуралістичну;
- соціодинамічну [12].

За *популістичної моделі* суб'єкти державної культурної політики ставлять перед собою ціль задовольнити культурні потреби якомога більшої кількості людей. Держава підтримує та популяризує масову культуру, яка є доступною та зрозумілою для більшості населення. Надається підтримка найбільш поширеним культурним продуктам, що можна віднести до категорії розваг, наприклад, кіно, телебачення, музика. За такої моделі культура може використовуватися для просування власних цілей політиками. Перевагами можна вважати задоволення культурних потреб більшої частини населення, підтримка економічного розвитку через просування розважальних культурних продуктів, соціальна згуртованість населення. Недоліками ж є низька якість культури, маніпуляція свідомістю людей для досягнення політичних цілей.

Патерналістична модель характерна для країн з авторитарним або тоталітарним режимом, де культура використовується як інструмент соціального впливу та контролю з боку певної партії, релігійної течії або держави. Для такої моделі характерне наслідування ідеології, цензура та формування «правильних» цінностей та поведінки населення, які визначає держава. Така модель може формувати стійкі патріотичні почуття серед населення, наслідування «традиційних» цінностей та високий рівень контролю

над культурним життям. Недоліки такої моделі – це відсутність свободи творчості, культурний занепад та обмеження доступу до культури.

Для *культуралістичної моделі* характерне визначення культури та культурного надбання країни найбільшою цінністю в житті людини та суспільства. Така модель характерна для країн, де національна культура є важливим елементом ідентичності. Для цієї моделі характерний високий статус культури, високий рівень державної підтримки, що включає значне фінансування, заохочення з боку держави до творчої діяльності у всіх сферах культури. Така модель містить позитивні зміни: розквіт культури, розвиток творчості та інновацій, зміцнення національної самоідентичності, підвищення якості життя населення. Недоліками можна вважати ігнорування інших сфер життєдіяльності держави, високий рівень витрат та культурна самоізоляція країни.

Соціодинамічна модель ґрунтується на розумінні культури як динамічного явища, яке має властивість постійно розвиватися. Ця модель передбачає вплив на цей розвиток та направлення його в певному напрямку. Культура проходить певні цикли, які можна передбачити та повпливати на них, а держава може використовувати цей рух, з метою управління розвитком суспільства. Перевагами такої моделі є можливість ефективно впливати на розвиток культури, підвищення ефективності державної політики у сфері культури, уникнення масштабних помилок, адже державою проробляються та обдумуються майбутні зміни у сфері культури. Недоліками такої моделі є складність в реалізації, ризик маніпуляції та відсутність гарантій успішного впливу на культуру держави.

У цьому руслі є важливим досліджувати досвід та моделі, що використовуються іншими державами світу. Така інформація може допомогти проаналізувати історичні події, що впливали на формування певних моделей в країнах, знайти схожість та обрати найбільш оптимальну модель для України. Модель державної культурної політики пов'язана з цінностями держави, її політичним устроєм та історичними особливостями. Деякі країни мають схожі

моделі, але одночасно з тим і свої унікальні особливості, що впливають на процес формування та реалізації державної політики у сфері культури.

У процесі формування державної культурної політики держава може відігравати різні ролі. Науковці визначають три підходи до бачення ролі держави у культурному процесі, де держава є «фасилітатором» культурного процесу, не втручається та створює сприятливі умови для розвитку культури, а творчий процес є важливішим за продукт. Держава може бути «меценатом» та надавати фінансову та інші види підтримки, але грубо не втручатися в процес. У ролі «архітектора» державою створюються пріоритетні напрямки у сфері культури та надається підтримка відповідним проєктам. Роль «інженера» передбачає те, що держава здатна жорстко контролювати культурний процес, втручаючись в культурний та впливаючи на зміст продукту.

Відповідно до цього можна виділити 3 моделі, що поширені у розвинених країнах світу. Перша з них – це *американська модель*, де важливу роль у фінансовому забезпеченні культури відіграють пожертвування громадян та громадські організації, що формує децентралізовану модель державної культурної політики. У культурному житті процвітає свобода самовираження, адже держава не контролює та не впливає грубо на культурне життя. Така модель стимулює культурний розвиток та сприяє високому рівню залученості громадян.

Тим часом, *англійська модель* поєднує в собі переваги державного регулювання та динаміку недержавного сектору в процесі формування та реалізації державної політики у сфері культури. Уряд розподіляє бюджетні кошти через державні та недержавні установи. Така модель стимулює співпрацю між державою та громадським сектором, забезпечує прозорість та підзвітність у бюджетному процесі, але недоліками є бюрократія та відсутність гнучкості у прийнятті рішення.

За *французької моделі* держава надає значну фінансову підтримку культурної сфери, але і жорстко контролює. Така модель покликана зберігати культурну спадщину та акцентує на збереженні національної ідентичності

населення, популяризації власної культури. Перевагами є увага до культурного життя, залучення широких мас, але французька модель здатна призвести до цензури та культурної одноманітності [43].

Досвід інших країн (Німеччина, Японія), які переживали повоєнну відбудову, свідчить про те, що добре спланована та сформована модель культурної політики здатна посприяти швидшому відновленню та успішності в проведенні економічних, політичних та соціальних реформ, що й допомогло Німеччині та Японії швидко піднятися до рівня високорозвинених країн. Добре сформована та якісно реалізована державна політика у сфері культури здатна не тільки зміцнювати інформаційний та культурний простір держави, яка перебуває у стані війни, а й сприяє швидкому економічному та соціальному відновленню.

Підсумовуючи, можна зазначити, що всі підходи до визначення моделей мають загальну тенденцію до розподілу за рівнем втручання держави в культурні процеси, де низьким рівнем втручання характеризуються ліберальна, державна престижно-просвітницька, частково державна, американська, англійська, популістична модель, до моделей з високим рівнем втручання можна віднести державну бюрократично-просвітницьку, національно-емансипаторську, культуралістичну, соціодинамічну та французьку моделі. Проте кожна з них містить свої особливості, що проявляються в залученості до культурного життя, ролі національної ідентичності, розподілу обов'язків та повноважень, визначенні джерела фінансування, рівні свободи творчості та доступі до культурних благ.

В цьому розділі було розглянуто основні теоретичні засади формування та реалізації державної політики у сфері культури у воєнній та поствоєнній Україні. Теоретичні основи допомагають краще зрозуміти суть цього явища, щоб сформуванати комплексне бачення того, як має формуватися культурна політика в державі. Державна культурна політика має визначену мету та напрямки, які можна розділити на діяльність, що зосереджена на захисті та збереженні культурної спадщини, створенні умов для забезпечення культурних

потреб населення та діяльність, що спрямована на міжкультурний діалог та презентацію культури країни на міжнародній арені. Крім того, культурна політика може проявлятися на різних рівнях людської життєдіяльності та мати різний характер, що впливає на процес її формування та реалізації.

Процес формування та реалізації державної політики у сфері культури відбувається відповідно до етапів, які включають визначення проблеми, формування та вибір найоптимальнішого розв'язання, реалізацію та моніторинг, що має циклічний характер. До цього процесу залучені різні інституції, на рівні держави до них входять законодавчий орган (Верховна Рада України та Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики), Президент України, орган виконавчої влади (КМУ), відповідне міністерство (Міністерство культури та інформаційної політики України), місцеві державні органи влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації, державні та приватні культурні установи, які беруть участь у спеціальних культурних програмах та проєктах, що і визначає процес реалізації культурної політики.

Кожна держава в процесі формування та реалізації культурної політики, наслідує певну модель, яка з одного боку має ознаки, що пов'язані з особливостями загальної державної політики, а з іншого боку містить в собі особливості, що притаманні народу певної країни, менталітету та пов'язані з іншими історичними особливостями та умовами. Україна на шляху змін має обрати свою модель, яка буде поєднувати вже наявні моделі з аспектами, що можуть задовольнити потреби українців в умовах війни та повоєнної відбудови. Найбільш близькими та оптимальними моделями для України є моделі, які мають достатній вплив з боку держави, але й передбачають залученість та ініціативу з боку громадськості. На сучасному етапі Україна стоїть на шляху боротьби за власну незалежність та ідентичність, тому «ідеальна» українська модель, що слугуватиме основою для формування та реалізації державної культурної політики у воєнний та повоєнний час, має враховувати важливість національного відродження та боротьби з культурною експансією з боку ворога.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ У ВОЄННІЙ ТА ПОСТВОЄННІЙ УКРАЇНІ

3.1. Сучасний стан формування та реалізації державної політики у культурній сфері України у воєнний час

На етапі формування та реалізації державної культурної політики важливо досягнути ті механізми та тенденції, які впливають на культуру населення та культурну сферу загалом. В межах дослідження культурної політики у воєнний та повоєнний час здійснюється аналіз тих тенденцій, які були зумовлені російським вторгненням. Таке дослідження проводиться з метою актуалізації культурної політики, щоб вона відповідала потребам населення, політичній ситуації, в якій знаходиться держава, та загальносвітовим тенденціям.

Аналіз сучасного стану державної культурної політики показує, що довгий час на культурне життя в Україні мали радянські впливи, про що говорять численні топоніми, власні назви, зміст культурних продуктів, які поширювалися в маси. З початком Революції Гідності та вторгнення росії на територію України стався культурний злам, який ознаменував відхід від радянського культурного спадку, а зміна культурних ідеалів починалася з народу, що формувало україноцентричну культурну політику на рівні держави. До 2019 року функції формування та реалізації державної політики у сфері культури виконувало Міністерство культури України, яке досить часто очолювали люди далекі від культурної сфери, крім того з прорадянськими поглядами. Як наслідок, це створювало розрив між мистецькою спільнотою та державою, що проявлялося у взаємній недовірі та відсутності підтримки. Деяка частка розриву між державними органами у сфері культури існує і на сьогоднішній день, що спричинене загальною тенденцією недовіри до влади.

У 2019 році було створене Міністерство культури та інформаційної політики, яке має широке коло повноважень у культурній сфері. Міністерством здійснюється організація спеціальних заходів, які допомагають залучити та проаналізувати думку громадськості, проводяться виставки та мистецькі конкурси, які направлені на підтримку митців та популяризацію українського мистецького продукту. Окремо можна простежити залученість МКІП до культурного процесу, що проявляється в участі та підтримці культурних ініціатив, які набули широкого поширення та популярності.

З початком війни в Україні було здійснено деякі зрушення в бік зменшення культурної емансипації з боку країни-ворога. Прикладом цього є заборона Державного агентства з питань кіно транслювати російські фільми, де прославляються силові структури російської федерації. В той же час на екранах починають з'являтися фільми, присвячені боротьбі проти ворога, адже саме через кіно найкраще поширювати важливість певних тем. З того часу кіно починає підтримуватись державою, з'являється все більше стрічок, які містять українські сенси, що ще більше набуває розголосу після повномасштабного вторгнення.

На сьогодні, активну роль у процесі реалізації культурної політики відіграють саме громадські організації, які беруть участь як у всеукраїнських конкурсах, так і в міжнародних, залучаючи міжнародну підтримку. Слід зазначити, що таким способом в український культурний простір проникають загальноєвропейські цінності у сфері культури, до яких можна віднести повагу до людської гідності, рівність, свободу думки та самовираження, толерантність. Така тенденція сприяє і тому, що фінансування культурних ініціатив здійснюється за рахунок грантових коштів від іноземних партнерів, що сприяє розвитку як широкомасштабних проєктів, так і менших за масштабом локальних проєктів у громадах.

Фінансовий ресурс держави, який направлений на культурну сферу, був зменшений з початком повномасштабного вторгнення, що призвело до занепаду деяких креативних індустрій, тому залучення міжнародної підтримки

на сьогодні є важливим джерелом фінансування культурних проєктів. Митці продовжують працювати та робити свій внесок у обороноздатність країни, що проявляється у організації благодійних зборів, активному волонтерстві, позитивній презентації на міжнародному рівні, що створює сприятливі умови для культурної дипломатії. Крім того, культурні ініціативи, організації та діячі уже співпрацюють з державою для створення стратегії відновлення культурної індустрії у повоєнний час [61].

Державні перетворення мають здійснюватися під спільним знаменником, тому й державна культурна політика наслідую певні загальнодержавні тенденції.

Формуючи державну культурну політику, слід зважати на позитивні тенденції та підтримувати їх, а також сприяти викоріненню негативних проявів. Ключовими під час війни стають ті напрямки, які здатні посилити інформаційну та культурну безпеку країни, сприяти підтримці на міжнародній арені. Завданням публічних органів у сфері культурної політики є виявити ті проблеми, які негативно впливають на настрої населення та культурну сферу, та сприяти їх вирішенню.

Революція Гідності посилила *вплив євроінтеграційних процесів*, що вплинуло і на характер культурної політики. Саме тоді громадянське суспільство показало напрямок, в якому має рухатися держава та всі її складові. Для культури це означало орієнтацію на європейську спільноту та відрив від культурного простору ворога. По-перше, поширилися європейські цінності та принципи на сферу культури, що включає демократизацію, свободу творчості та самовираження, толерантність, інклюзивність. По-друге, тоталітарний спадок України сприяв тому, що довгий час культурна політика здійснювалася централізовано, а основні рішення приймалися державою. Європейський курс сприяє децентралізації сфери культур та включення до прийняття рішень, формування державної культурної політики представників громадськості.

Євроінтеграція означає і відрив від російського, тобто застосування в культурному житті європейських підходів, поширення англійської мови в культурних продуктах, митці починають орієнтуватися на європейський

культурний ринок, що особливо посилюється після повномасштабного вторгнення. Культурні діячі намагаються посилювати зв'язки з міжнародними партнерами, заохочується культурний обмін між громадами та регіонами, а міжнародні організації підтримують культурний простір через грантові конкурси. Вимоги міжнародних партнерів передбачають включення в українську культурну політику залученості різних груп населення, особливо вразливих категорій, що піддаються дискримінації. Одночасно з тим, євроінтеграція може завадити розвитку української національної ідентичності, небезпека полягає в занадто інтенсивній орієнтації на західні стандарти, що може призвести до втрати власної самобутності.

Інтеграція України в європейську спільноту продовжується і надалі, тому цей напрямок буде впливати на формування державної політики у сфері культури в Україні, що сприятиме покращенню зв'язків з європейськими країнами та підтримку з боку ЄС під час війни та в процесі повоєнної відбудови.

Наступним кроком для суспільства України стала *декомунізація*, що вплинуло і на культурну політику держави. Стало переосмислюватися радянське минуле України та історія країни в загальному, тому цей процес став важливим для культури України. Декомунізація проявлялася як на державному рівні так і серед народу, а це означало культурний переворот та зміну суспільних ідеалів. Цей процес підкріплювався демонтажем символів комуністичного режиму, що включало знесення пам'ятників лідерів комуністичного режиму, які раніше були частиною культурного надбання, перейменування топонімів, що носили імена комуністів, заміна радянської символіки.

Процес декомунізації ознаменувався і відкриттям архівів та доступу до правди про злочини радянського союзу. Ця інформація поширювалася в ЗМІ, через публікацію свідчень жертв політичних репресій, дослідження злочинів каральних органів та влади радянського союзу, документальні фільми, книги,

спеціальні випуски, музеї, що продовжують розвиватися та висвітлювати важливі теми, щодо радянської окупації України.

В межах декомунізації відбувається переосмислення української історії та культури, висвітлюється правда про історичних діячів визвольних змагань, руйнуються пропагандистські впливи та фальсифікації, особлива увага приділяється вшануванню пам'яті жертв радянського режиму та визвольних змагань. В українців з'являються нові герої, приділяється увага іншим історичним періодам та подіям. Особливо слід зазначити руйнування стереотипів про українську культуру та її спорідненість з російською.

Декомунізація сприяла розвитку української культури через збільшення фінансування культурних програм, музеїв, бібліотек, театрів та кіно, що розкривають саме українську історію та ідентичність. Державою створюються нові програми, які сприяють популяризації української мови, культури, літератури, що знаходило вираження в шкільних програмах, медіа та видавництві, але довгий час на українському культурному просторі був присутній російський культурний продукт, що свідчить про недостатньо розроблену культурну політику.

Процес декомунізації продовжується, що наводить на висновок, що цей процес тривалий, у деяких випадках потребує осмислення з боку населення, що роками піддавалося культурному впливу радянського союзу, а пізніше росії. Декомунізація має продовжуватися, під час війни та у процесі повоєнної відбудови, щоб підтримувати цю лінію культурної політики, що розпочалася в 2014 році. Комуністична культурна політика стає загрозою для розвитку української ідентичності, тому процес руйнування впливу радянського минулого дає корисні результати для розвитку України та відокремлення від країни-ворога як ментального та культурного, так і економічного.

Реформа *децентралізації* розпочалася у 2014 році, але зміни, які вона передбачала стосувалися не тільки адміністративно-територіальних питань. Децентралізація стала політикою держави в багатьох сферах, враховуючи

культурну сферу. Це мало вплив на розв'язання питань у сфері культури, що означало збільшення повноважень у сфері культури на різних рівнях влади.

Реформа децентралізації у сфері культури призвела до розподілу обов'язків на державному, регіональному та місцевому рівнях, щодо управління культурними установами. Органи місцевого самоврядування отримали більше можливостей для розвитку та фінансування культури на своїй території. Місцеві громади отримали можливість самостійно визначати пріоритетні напрямки в культурному житті та створювати можливості для покращення умов у цій сфері. Так держава у своїй культурній політиці надала свободу дій на місцевому рівні.

На рівні громад ініціюється створення осередків для розвитку культури, тобто Центри культурних послуг. Сама популяризація терміну «культурні послуги», прирівнює культурну сферу до інших важливих сфер для суспільства. Культура виступає як важливий чинник для розвитку населення, що має бути доступним для жителів кожної громади. Центри культурних послуг мають сприяти розвитку творчості, самовираження та залученості до культурного процесу [44].

Децентралізація, як частина культурної політики держави, сприяє розвитку місцевих культурних особливостей та традицій, що підтримує культурне різноманіття та збереження різносторонності української культури у різних громадах. Такий підхід розвиває туристичний потенціал країни, сприяє збереженню історії кожного краю. Крім того, культура стає ближчою до громадян, тобто посилюється участь населення в культурних процесах громади, посилюється ідентифікація кожного жителя з певною місцевістю та культурою.

Отже, і цей процес набирає обертів, децентралізація у сфері культури продовжує підтримуватися урядом країни та міжнародними партнерами, зростає частка культурних установ у громадах, де населення може отримати культурні послуги.

З початком повномасштабного вторгнення відбувся культурний «злам», який змусив переглянути ставлення до російської культурної спадщини. Ці

теми підійматися неодноразово до 2022 року, але масового поширення *дерусифікація* набула саме з цього періоду.

Після Революції гідності розпочалися процеси, що сприяли зменшенню впливу російської культури та мови на життєдіяльність пересічних українців, наприклад, блокування російських соціальних мереж «ВКонтакте» та «Однокласники» в Україні, запровадження ЗУ «Про забезпечення функціонування української мови як державної», що був прийнятий у 2019 році та запроваджував підтримку та розповсюдження української мови у таких сферах як медіа, культура, освіта та інші. Не дивлячись на це частка російськомовного контенту та російського культурного продукту залишалася поширеною серед українців, що свідчило про недостатню силу вжитих заходів та наявність культурної емансипації з боку ворога. Ще однією причиною була відсутність підтримки таких заходів з боку населення, байдужість або невизначеність у своїх поглядах, що теж було наслідком довготривалого впливу ворога, що спрямовувався на розмиття меж між Україною та росією.

З 24 лютого 2022 року дерусифікація набула більш масового та радикального характеру. Велика кількість населення почала відмовлятися від вживання російської мови та ігнорувати ворожу культуру. Цей процес підтримувався продовженням перейменування вулиць, населених пунктів та інших топонімів, що були названі на честь російських діячів, демонтажем пам'ятників російським культурним, політичним діячам. Одним з актів, що підтверджує продовжуваність процесу декомунізації та дерусифікації є заміна радянської символіки на щиті однієї з найголовніших монументальних скульптур в Україні - «Батьківщини-Мати». Держава намагається змінити підхід до дерусифікації культурних пам'яток, що й передбачається в законопроекті «Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини». Завдяки законопроекту, що набув поширення у 2022 році визначається перелік об'єктів, які відносяться до імперської та радянської спадщини та піддаються законному вилученню [7].

Дерусифікація в Україні продовжується та буде одним з ключових напрямків культурної політики у повоєнній Україні, адже за час, який наша країна перебувала під гнітом північних сусідів та жорстокістю їх культурної політики, що була направлена на знищення української ідентичності, русифікація міцно в'їлася в наш культурний, мовний простір та свідомість населення. Цей процес передбачає не тільки виключення усього російського, а й розвиток української культури, мови, посилення та захист української ідентичності, самобутності та суверенності.

У цьому контексті слід звернути увагу та культурно-інформаційні війни, що мають місце в процесі протистояння двох держав. Цей вид проявляє себе особливо яскраво вже під час відкритого збройного конфлікту, що і простежувалося з початком 2014 року. Одним з об'єктів інформаційної війни є саме культура, ворог ставить перед собою мету впливати на свідомість населення країни, яка є об'єктом його агресії. Найкраще просувати пропагандистські наративи через культурний продукт, який масово споживає населення. Розмиття культурних меж руйнує ідентичність одного народу та робить його більш прихильним до іншої країни, адже з'являється культурна спорідненість та ідентифікація себе з іншим народом. Культурна та інформаційна політика є спорідненими явищами, що вказує на нерозривний зв'язок між інформацією, що ми споживаємо та культурою, яка поширюється через цю інформацією.

В інформаційно-культурному протистоянні важливу роль відіграє саме вплив та поширення інформації країнами на міжнародній арені, важливо донести світові свою позицію, щоб заручитися підтримкою. Починаючи з 2014 року Україна програвала інформаційну війну, а причиною тому була слабка культурна політика держави у сфері самопрезентації та іміджу країни. Довгий час міжнародною спільнотою Україна та росія сприймалася як єдине ціле, як культурно споріднені країни. Цю лінію підтримував і уряд, і велика кількість українських митців. Такий стан призвів до пасивної реакції з боку іноземців на вторгнення російської федерації на територію України. Слабка інформаційна та

культурна політика призводить до відсутності підтримки з боку іноземних країн та поширення ворожої пропаганди

У результатах дослідження українських дослідників демонструється, що до 2014 року існувала тенденція сприйняття культурної політики як планування культурного розвитку в державі, а з початком вторгнення росії в Україну, був здійснений перегляд підходу та механізмів національної безпеки та причин гуманітарної кризи у східних областях України, що призвело до сприйняття культурної політики як інструменту національної безпеки [19].

З 2022 року Україна почала відвойовувати свої позиції в культурно-інформаційній війні, цьому сприяло поширення правдивих та відвертих фактів про злочини російської федерації, інформування про внесок українців, про культурну та історичність самобутність українців. Це призвело до підтримки України у всьому світі, надання військової та матеріальної допомоги, лояльного ставлення до українських біженців. Проте ми можемо спостерігати іншу ситуацію в країнах, де досі панує російська пропаганда.

Культурна політика поширюється не тільки на громадян країни, а й має властивість впливати на міжнародні зв'язки. Культурна дипломатія здатна стати «м'якою силою», що сприяє налагодженню дипломатичних зв'язків між потенційними державами-партнерами або допомагає заручитися підтримкою інших країн. Від 24 лютого 2022 року культурна політика України активно спрямована на налагодження зв'язків з міжнародною спільнотою саме через культуру. Влаштовуються благодійні концерти по всьому світу за участі українських та світових зірок, відомі артисти висловлюють свою підтримку, поширюються українські культурні продукти на світових стримінгових платформах. Результатом поширення власної культури та впливу через культуру є масштабування підтримки України та переконання більшої кількості людей у важливості підтримки України у цій війні.

Культурна політика, що спрямована на налагодження культурної дипломатії у світі під час війни дозволяє налагодити співпрацю та отримати допомогу від інших країн, покращити рівень довіри, налагодити комунікацію,

що сприятиме руйнуванню стереотипів та розвитку міжкультурного діалогу, підвищити економічну спроможність та залучити інвесторів.

Культурна дипломатія відіграє важливу роль у воєнний та поствоєнний час для України, адже вона демонструє національну ідентичність українців, популяризує культуру, сприяє протидії ворожій пропаганди та залучає міжнародну підтримку та співпрацю [17].

Отже, в українській культурній політиці у воєнний час можна простежити такі тенденції як: декомунізація, євроінтеграція, децентралізація, дерусифікація. Саме ці напрямки є важливими для країни в умовах військової агресії, адже культурний вплив ворога здатний підірвати цілісність та єдність держави, тому важливо на рівні держави запроваджувати ті заходи, які посилюватимуть вплив власної культури та руйнуватимуть колоніальний вплив росії на культуру населення. У процесі формування та реалізації державної культурної політики слід звертати увагу на культурно-інформаційну війну, яка існувала до вторгнення, а також може продовжуватися у повоєнний період, тому від якості культурної та інформаційної політики залежить безпека держави у цей період та успішність відновлення.

3.2. Перспективи та актуальні напрямки оптимізації формування та реалізації державної політики у культурній сфері у воєнний та поствоєнний Україні

Україна має сформувати найбільш оптимальну модель культурної політики, яка на етапі воєнного стану та повоєнного відновлення виконуватиме важливі функції та буде розв'язувати проблеми, що стоять на заваді культурного розвитку населення та країни в загальному. Для цього необхідно сформувати основні тенденції культурної політики, що мають йти поряд з декомунізацією, дерусифікацією, децентралізацією, євроінтеграцією, та її завдання. Так само важливо визначити роль держави у культурному процесі та механізми, за допомогою яких буде здійснюватися культурна політика держави.

Культурна політика у воєнній та поствоєнній Україні відіграє важливу роль у процесі формування ідентичності населення, його консолідації та об'єднання на шляху до реформ та подолання негативних наслідків війни. Культурна політика держави потребує постійних змін та реакцій на ситуацію, що панує в суспільстві. За допомогою культури населення здатне рефлексувати на події війни, культура здатна об'єднати навколо спільної мети, закарбувати пам'ять про події, щоб ніколи не повторювати минулих помилок. Крім того, культура здатна підняти морально-психологічний дух населення під час війни, коли це найбільш необхідно.

Війна принесла нові виклики у сфері культури, які впливатимуть на процес її формування та реалізації. Можна погодитися з виокремленням науковцями викликів культурної політики воєнного часу та повоєнного відновлення, де до цих викликів відносять: неадаптованість культурних закладів до викликів війни, часткове або повне руйнування інфраструктури та матеріально-технічного забезпечення, скорочення витрат на культуру на рівні державних та регіональних бюджетів, дисбаланс попиту на культурний продукт [18].

Культурна політика держави у воєнний та повоєнний час повинна мати конкретно сформовану візію культурного майбутнього України, де існує чітко сформована національна ідентичність громадян, розвинуті мистецькі галузі, відновлено культурні інституції та установи, які успішно надають свої послуги населенню по всій території країни.

Одним з пріоритетних напрямків є *відновлення історичної пам'яті та традицій*. В мистецтві та інформаційному просторі України має поширюватися важливість власної культури та спадку, що проявляється у культурних продуктах. Під час перебування українських земель під владою інших держав, було заплямовано та знищено спадок багатьох культурних діячів, відбувалася емансипація та русифікація культурної сфери. Саме воєнний та повоєнний періоди, які несуть за собою культурний злам, є найбільш сприятливими для

переосмислення культурного спадку та формування нових ідеалів, повернення до свого «коріння».

В процесі формування та реалізації державної культурної політики, по-перше, має бути *переосмислене ставлення до культури* не як до сфери, що «не на часі», а як до важливого консолідуючого чинника, що сприяє стійкості держави у війні. Менша увага до сфери культури та відсутність підтримки цієї сфери з боку населення та владних інституцій пов'язана з тим, що культура часто вважається сферою розваг. Така тенденція простежується в сучасному українському культурному просторі, де державою підтримуються та поширюються розважальні програми на телебаченні, серіали та фільми, які не мають серйозного наповнення сенсом, спрямовані на широкі маси і часто підтримують стереотипні образи та наративи. Саме такий продукт найчастіше фінансується та поширюється серед населення, що негативно впливає на загальну культуру. В той час, коли якісні та глибокі культурні продукти не доступні для населення в повсякденні.

Розв'язанням цієї проблеми є надання культурі більш серйозного значення та створення якісно нової моделі культури саме через механізми культурної політики. У цьому напрямку має здійснюватися державна підтримка культурних та історичних досліджень, які сприятимуть створенню культурного продукту та цій основі. Цей процес включає підтримку створення якісного кіно та його розповсюдження серед населення. Державою має стимулюватися поява на телебаченні нових пізнавальних культурних програм, шляхом визначення частки розважального та пізнавального контенту, де розважальний не має перевищувати продукти, які сприяють культурній та інформаційній просвіті.

В Україні існує проблема поширення російського контенту серед населення, що негативно впливає на ідентичність, цінності та підтримку українського контенту. Одною з причин є відсутність різноманітності в культурному просторі нашої держави, що призводить до популяризації ворожого культурного продукту, через які просуваються наративи, цінності та

ідеї, що негативно впливають на загальну культуру населення. Інша причина – це русифікація та культурна експансія ворога, яка має більш глибоке коріння.

Шляхи розв'язання цієї проблеми криються у *підтримці розвитку тих культурних індустрій*, які найбільше споживаються населенням, сприяння різноманітності у сфері культури, підтримка митців, що працюють в різних стилях та жанрах, створення можливостей для розвитку культурних діячів та поширення ними своїх культурних продуктів. Підтримка та заохочення мистецтва створює можливості для різноманітності культури, що залежить від направленості культурної політики держави у цій сфері та її спрямованості на розвиток різних сфер культурного життя.

При формуванні культурної політики слід зважати на те, що *завданнями культури та мистецтва* є не лише розваги та дозвілля, а й культурне збагачення, розвиток ідентичності, самовираження, психологічне та емоційне розвантаження, самопрезентація та комунікація.

Ще одним напрямком розвитку культурної політики є *національно-патріотичне та культурне виховання населення*. Саме через культуру найбільш сприйнятливо можна донести важливі теми, що сприяють руйнуванню стереотипів, міфів, пропагандистських впливів ворога. Культурі належить національно формуюча роль та поширення патріотичних почуттів.

Одним з елементів національно-патріотичного виховання є розвиток національної та культурної ідентичності, прищеплення любові та поваги до української мови, культури та держави. В контексті воєнного часу та повоєнної відбудови це означає виховання покоління українців, які віддані своїй країні, шанують українське, ментально та психологічно стійкі до інформаційно-психологічних операцій ворога та пропагандистських впливів.

Тому культурна політика має розв'язувати питання національно-патріотичного виховання в межах культури, адже якщо не виховувати населення відповідно до українських ідеалів, то велика ймовірність впливу ворога на свідомість населення. Національно-патріотичне виховання має здійснюватися комплексно, тому в інтересах нашої ж держави розпочати

виховання дітей та молоді, яка буде залучена до повоєнної відбудови, відповідальними та активними громадянами.

Розв'язання цієї проблеми можливе шляхом виконання таких завдань:

- якісне національно-патріотичне виховання в школах;
- поширення заходів та проєктів, що сприяють національно-патріотичному вихованню дітей та дорослих;
- розвиток та підтримка скаутських організацій, що підтримують вишкіл та національно-патріотичне виховання;
- розповсюдження спеціальних культурних програм у медіа;
- створення регіональних та місцевих осередків національно-патріотичного виховання.

Культурна політика держави має вплив *на поширення та захист української мови*, тому цей напрямок має надалі розвиватися в Україні, адже мова – це шлях до збереження власної ідентичності. Останні роки в Україні ведуться гострі дискусії, щодо мови, де одна частина населення вважає, що питання мови зараз не актуальне, а інша, що російська мова наближує нас до країни ворога, тому треба зменшити вживання російської і серед населення. Українська мова безперечно має значення у воєнний та повоєнний час, адже мова є одним з об'єктів, який століттям намагався знищити ворог. Російська мова наближає нас до російського контенту та культурного продукту, особливо під час його споживання в інтернеті та соціальних мережах.

Розвиток української мови – це один з пріоритетних напрямків державної культурної політики і кроки до цього робилися, починаючи з 2014 року. Але до 2022 року Україні існували російськомовні школи, що вплинуло на вживання та поширеність української мови серед молоді. Тому на рівні держави необхідно сприяти якісному викладанню української мови та літератури в школах та університетах, використання виключно української мови під час навчального процесу та українськомовних джерел. У процесі популяризації української мови важливо підтримувати її позитивний імідж, прияти позакласному спілкуванню українською, створювати спеціальні клуби та осередки для

вивчення та спілкування українською. Сюди ж можна віднести збільшення українськомовного контенту у соціальних мережах та розвиток перекладацької справи, з метою поширення як зарубіжних творів українською, так і поширення українських творів серед міжнародної спільноти.

Наступним важливим напрямком, що характерний для воєнного часу та повоєнної відбудови є *культурна реінтеграція населення*, яке довгий час перебувало під впливом пропаганди ворога, а також піддавалося тиску з боку окупантів. Населення, що довгий час перебувало в окупації та піддавалося різним культурним впливам та тиску, потребуватиме допомоги та реабілітації до нових умов життя. Росія здійснює методичний та жорстокий вплив на українців на захопленій території, щоб стерти їх національну ідентичність, змусити сумніватися в Україні та її владі, подавити будь-який опір з боку населення. За умов інформаційної ізоляції та тиску, з часом люди починають вірити в те, що доносить до них ворог та піддаються впливу їх культури, бо не існує іншої альтернативи. Тому державна культурна політика має спрямовувати свою увагу та відновлення національної ідентичності цих людей, їх патріотичне виховання, подолання психологічної напруги у процесі самовираження та спілкування. Одним з завдань культурної реінтеграції є відновлення закладів культури на деокупованих територіях та їх забезпечення, інтеграція у культурний простір України, відновлення культурної спадщини.

Вирішення цієї проблеми можливе на рівні кожної громади, що перебувала в окупації. Найперше завдання полягає в запровадженні відповідних методів культурної реінтеграції в освіті, сприяння адаптації дітей, їх участь в культурному житті громади. Наступним є створення спеціальних заходів для населення, що підніматимуть патріотичний дух, розповсюдження інформації у медіа, висвітлення злочинів окупантів, залучення населення до виявлення цих злочинів та збереження пам'яті про події, які розгорталися на цих територіях.

Модель державної політики у сфері культури у воєнній та поствоєнній Україні має формуватися на основі рівного доступу усіх до культурного процесу, толерантності, різноманітності та свободи самовираження. Держава

лише створює рамки, які сприятимуть розвитку української ідентичності та зміцненню української національної ідеї, адже саме цей напрямок є важливим в умовах військової агресії. Це обумовлює відокремленість від російського культурного продукту та тенденцій, тобто умовна культурна рамка проходить по кордону з росією. Культурна політика має концентруватися на розвитку свого, тобто українського продукту, щоб створити умови для культурного самовираження та творчості народу. Це означає, що держава стимулює розвиток національної культури, але і не заперечує культурному обміну з іншими країнами, які є дружніми до України. Щоб здійснювати такий обмін необхідно підсилити та розвивати власну культуру, створюючи конкурентоспроможний продукт та сприятливі умови для творчості.

Одним з ключових моментів є фінансування сфери культури, тобто фінансове забезпечення культурної політики. У цій сфері ідеальна державна модель України має включати державне фінансування, надання грантів та субсидій культурним діячам, інституціям та установам, що функціонують у сфері культури. Не меншу роль відіграє і фінансування з боку міжнародних донорів, тобто передбачається участь в міжнародних грантових конкурсах та залучення інших джерел фінансування культури. Сюди ж можна включити і індивідуальні внески та пожертви з боку меценатів, що спрямовані на підтримку культурного продукту. Така різноманітність у сфері фінансування має позитивні наслідки для культурної сфери, адже дозволяє використовувати широке коло способів залучення фінансів. Результатом є швидший та різноманітніший розвиток сфери культури в умовах війни та повоєнної відбудови.

Нова державна культурна політика має сприяти створенню нових або оновленню вже існуючих культурних інституцій. Це оновлення стосується як і послуг, що надаються в цих установах, та підходу до їх надання, так і матеріально-технічної бази. Наприклад, це може виявлятися у створенні локальних Шкіл вільного мистецтва, які сприятимуть відходу від радянських методів культурної роботи, гуртків та іншого. Такі інституції сприятимуть

участі усіх бажаючих у культурному процесі за різними напрямками, що включає і сучасне мистецтво. Такі заклади створюються на основі свободи творчості та відсутності рамок у культурному процесі, оновлення можливостей для самовираження, відповідно до сучасних ідеалів мистецтва.

Можна зробити висновок, що завданнями державної культурної політики у сфері культури під час війни та повоєнної відбудови, що сприятимуть оптимізації державної культурної політики є зміцнення важливості культури в процесі державотворення, переосмислення її ролі та завдань, розвиток мистецтв та його напрямків, національно-патріотичне та культурне виховання, культурна реінтеграція постраждалого населення, оновлення та розвиток культурних інституцій та фінансове забезпечення культурної сфери. Роль держави у цій сфері полягає у розвитку відповідних напрямків та створення перспектив для розвитку національної культури, стимулювання саме українського та поширення серед міжнародної спільноти.

У цьому розділі було розглянуто основні тенденції в культурній політиці України, які мали місце з початком російської агресії та мають продовжувати розвиватися в умовах війни та повоєнної розбудови. Цими напрямками є декомунізація, євроінтеграція, децентралізація, дерусифікація. Продовження вираження цих тенденцій у культурній політиці сприятиме стабільності та досягнення мети, що полягає в усуненні впливу росії на державотворчі процеси в Україні та її культуру. Крім того, формування та реалізація культурної політики має здійснюватися з переосмисленням ролі культури в житті населення, включатися факт важливості культури у процесі національно-патріотичного виховання, культурної реінтеграції.

ВИСНОВКИ

Дослідження теоретичних та практичних аспектів формування та реалізації державної політики у сфері культури у воєнній та поствоєнній Україні показало, що добре організована культурна політика держави, яка перебуває у стані війни, здатна позитивно вплинути та всі сфери життєдіяльності країни. Правильний підхід до подання власної культури здатен стати чинником «м'якої сили», що об'єднує населення у боротьбі проти ворога та формує національну ідентичність.

В процесі дослідження було проаналізовано історію вивчення культурної політики серед українських вчених та вплив ворожої агресії на культурну політику та її дослідження. Так до 2014 року основними напрямками дослідження, які найчастіше розглядалися вченими були глобалізація, цифровізація, соціально-економічні, освітні та владні аспекти формування та реалізації культурної політики. З початком Революції Гідності та російського вторгнення на територію України змінилися напрямки державної культурної політики та теми для дослідження. Від того часу науковців цікавили вплив євроінтеграції, декомунізації на культуру, модернізація та реформи у цій сфері, фінансові аспекти реалізації культурної політики. Від 24 лютого 2022 року дослідження почали фокусуватися на збереженні культурної та історичної спадщини, впливу культурної дипломатії, як частини культурної політики держави, на імідж України на міжнародній арені та підтримку країнами світу. Не дивлячись на різноплановість досліджень, залишається відкритим питання ідеальної моделі культурної політики України, її формування та реалізація у воєнний та повоєнний час.

Ключовим поняттям дослідження є «державна культурна політика», яке розуміється як сукупність дій, рішень та впливів державної влади у напрямку вирішення ключових проблем та викликів у сфері культури, забезпечення культурних потреб населення та збереження національної ідентичності. У свою чергу «формування та реалізація культурної політики у воєнній та поствоєнній Україні» – це процес проектування, планування та організації певних дій,

впливів та напрямків органами державної влади у сфері розвитку культури в Україні, забезпечення культурних потреб населення, стимулювання культурного розвитку, захисту та збереження культурної спадщини в умовах війни та повоєнної відбудови.

З метою раціонального та комплексного дослідження об'єкту, дослідження ґрунтувалося на принципах історизму, соціального детермінізму, комплексності, діалектичної єдності соціальної теорії та практики, а також були використані методи спостереження, аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, індукції, дедукції та контент-аналізу.

Теоретичний аналіз формування та реалізації державної політики у сфері культури дозволив визначити особливості та сутність державної культурної політики. Сутність цього процесу полягає в поєднанні теоретичних розробок розв'язання певної проблеми та їх практичної реалізації, що спрямовані на здійснення впливу на культурну сферу держави та її розвиток. Особливостями формування та реалізації культурної політики є врахування загальнолюдського, національного (етнічного) та особистісного рівня культури, варіативність впливу держави та громадськості, а також розгалуженості та багатопрофільності її мети. Були визначені напрямки та завдання державної культурної політики, які включають стимулювання творчого розвитку та самореалізації населення, підтримку та організацію роботи установ, що функціонують у сфері культури, захист національної культурної та історичної спадщини та презентацію країни на міжнародній арені.

Процес формування та реалізації державної культурної політики зводиться до етапів, які визначаються пошуком проблеми у сфері культури, її вирішенням та аналізом результатів. Вирішення цих проблем у сфері забезпечення культурних потреб населення, захисту культурної спадщини, розвитку творчості покладене на широке коло суб'єктів. До процесу формування та реалізації в Україні залучені органи законодавчої влади (Верховна Рада України, Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики при Верховній Раді України), виконавчої влади (Кабінет Міністрів

України, Міністерство культури та інформаційної політики, інші органи центральної виконавчої влади), Офіс Президента України (Президент України, Головний департамент з питань гуманітарної політики), місцеві органи виконавчої влади (відповідні департаменти у складі обласних та районних державних адміністрацій), органи місцевого самоврядування (спеціальний відділ виконавчого комітету, комунальні установи та підприємства), громадські організації, культурні установи та ініціативи.

Для України важливо знайти свою модель культурної політики, яка визначається характером її формування та реалізації. Під час аналізу моделей культурної політики, було зроблено висновок, що кожна країна має свою унікальну модель, яка формується під впливом політичного режиму, що визначає рівень свободи та автономності культури, характером фінансування, рівнем уваги до національного чинника та доступом різних верств населення до культурних благ.

У практичній частині було проаналізовано ті напрямки, які найбільше вплинули на українську державну політику у сфері культури з початком війни та визначали її реалізацію в цей період. Такими напрямками стала декомунізація, євроінтеграція, децентралізація, дерусифікація, що в загальному сприяють відходу від радянської моделі культурної політики та російського колоніального культурного впливу. Під час війни та повоєнної відбудови, при формуванні та реалізації державної культурної політики слід зважати на факт існування культурно-інформаційної війни, яка вимагає від органів влади, що формують культурну політику, відповідних заходів, що сприятимуть безпеці та збереженню національної ідентичності українців. Культура та культурна політика сприяє налагодженню міжнародних партнерств, залученню підтримки, що виявляється у створенні позитивного іміджу країни.

У воєнний та поствоєнний час українська культурна політика має продовжувати формуватися відповідно до тих напрямків, які сприяють відокремленню від країни-ворога. Державна модель культурної політики України має формуватися на основі створення вільного середовища для

культурного розвитку з визначенням пріоритетності національної ідеї, фінансова складова має включати можливість залучення різного кола джерел фінансування, що сприятиме швидшому та різноманітнішому розвитку культури. В свою чергу у період воєнного стану та повоєнної відбудови державна культурна політика має включати вирішення таких питань як зміцнення позицій культури в процесі державотворення, оновлення та розвиток культурних інституцій, розвиток мистецтва та переосмислення його завдань, національно-патріотичне виховання та культурна реабілітація людей, які перебували під окупацією.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баковецька, О. О. Культурна політика України та процеси євроінтеграції в аспекті національної ідентичності. 2020.
2. Бікір К. Ю. "М'яка сила» як дієвий інструмент формування іміджевої політики України. *Регіональні студії*. 2019. № 19. С. 35-40.
3. Бітюк І. М., Бердичевська О. О. Перспективи розвитку сфери культури у період воєнного стану. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2023. Т. 4, № 110. С. 96–99. URL: <http://puet.poltava.ua/index.php/economics/article/view/222/210> (дата звернення: 02.04.2024).
4. Богуцький Ю. Самоорганізація культури і культурна політика. *Теорія та історія культури*. 2010. № 2. С. 8–14.
5. Борисенко Д. В. Сфера культури як об'єкт державного регулювання. *Ефективність державного управління*. 2020. Вип. 1. С. 106-117.
6. Борисенко, Д. В. Державна політика у сфері культури: її сутність та особливості реалізації. *Теорія та практика державного управління* № 4. 2017. С. 123-131.
7. В Україні змінюють підходи до дерусифікації культурної спадщини. *Читимо*. URL: <https://chytomo.com/v-ukraini-zminiuiut-pidkhody-do-derusyifikatsii-kulturnoi-spadshchynu/> (дата звернення: 17.03.2024).
8. Валевський О. Культурна політика в подоланні кризи та реалізації реформ українського суспільства (архетипний підхід). *Публічне управління: теорія та практика*. 2015. № 1. С. 94–99.
9. Валевський О. Культурна політика як основа стратегії модернізації українського суспільства. *Публічне управління: теорія та практика*. 2014. № 2. С. 42–47.
10. Валевський О.А. Культурна політика в Україні в умовах економічної та соціальної нестабільності. *Публічне урядування*. 2021. Т. 1. № 26. С. 30-41.

11. Герчанівська П. Е. Стратегічні проблеми культурної політики в повоєнній Україні. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. № 2. С. 3-8.
12. Гололобов С.М., Мірзоян К.О. Сутність, моделі та етапи формування і реалізації державної політики у сфері культури в сучасній Україні. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 2. С. 119-128.
13. Гололобов, С. М. Культурна дипломатія як складова державної політики у сфері культури на сучасному етапі українського державотворення. 2022.
14. Горбул Т. О. Культурна спадщина в умовах розвитку сучасної цифрової культури. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку. Напрям «Культурологія»*. 2022. № 43. С. 57–58.
15. Гриценко О.А. Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище. Київ: Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса НАН України; Ін-т культурології НАМ України. 2019. С. 320.
16. Груздова К. Є. Механізми вдосконалення державної підтримки сфери культури в Україні шляхом бюджетного фінансування. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2017. № 2. С. 106-108.
17. Дубовик Н., Шило О. Культурна дипломатія як інструмент міжнародної комунікації України. «Молодий вчений». 2023. Т. 4, № 116. С. 72–76.
18. Зленко Н., Левченко М., Зякун А. Культурна політика України в сучасних умовах світовий досвід, українські реалії та перспективи. *Актуальні питання гуманітарних наук : Міжвузів. збірник наук. пр. молодих вчен. Дрогоб. держ. педагогіч. університету імені Івана Франка*. 2022. С. 98–103.
19. Каріх І. Культурна політика як інструмент політики національної безпеки України. *European political and law discourse*. 2017. Т. 2, № 4. С. 136–140.

20. Кирилюк Ф. М., Конверський А. Є., Білик В. Ф. Політологія: Навчально-методичний комплекс : навч. посіб. Київ: Київський нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 2004. 697 с.
21. Кобченко К. Декомунізація в Україні: постколоніальний контекст. *Українознавчий альманах*. 2016. № 19. С. 66-70.
22. Ковальчук Т. Дерусифікація публічного простору України в умовах повномасштабної російсько-української війни. *Інтермарум: історія, політика, культура*. 2024. № 14. С.144-159.
23. Колісніченко Н. М. Основні принципи реалізації культурної політики в Європі та завдання для України. *Державне будівництво*. 2020. № 2. URL: <https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/19168/17451>. (дата звернення: 30.03.2024)
24. Копієвська О.Р. Культурна функція держави в контексті національного державотворення: монографія. 2010. 272 с.
25. Костиця І. О. Культурна політика України в умовах євроінтеграції. *Гілея: науковий вісник* 2018. № 131. С. 384-387.
26. Кравченко О. В. Культурна політика в Україні за часів незалежності. Дискурс публічної політики. *Культура України* 2010. № 29. С. 47-57.
27. Крамаренко Я. І. Культурний фронт під час війни: філософсько-естетичні проблеми у перформансі «колискова» дар'ї кільцовой. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*, м. Одеса, 18 листоп. 2022 р. 2022. С. 126–129.
28. Кудіна А. Культурна дипломатія України в умовах війни. *Суспільна політика, врядування й комунікації в Україні*. 2023. С. 25-27.
29. Культурологія. (2023). Підручник. Одеса: Університет Ушинського. 433 с.
30. Купрійчук В. Державне управління у сфері охорони культурної спадщини в умовах воєнного стану 2022-2023 рр. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* .2023. № 4. С. 36-42.

31. Купрійчук В. М. Вплив державної культурної політики на духовну консолідацію українського суспільства в умовах децентралізації. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2021_5_4
32. Кучин С. П. Особливості державної політики в сфері культури та освіти (соціально-економічний аспект). *Економічна та соціальна політика*. 2013. № 2. С. 40–48.
33. Кучин С. П. Сучасні напрями державної культурної політики в Україні. *Університетські наукові записки*. 2017. № 2. С. 175–182.
34. Лаврук О.В. Сутність поняття державної політики. *Університетські наукові записки* № 3-4. 2018. С. 254-263.
35. Лапіна І. Культурна дипломатія під час повномасштабної російсько-української війни. *International economics and international relations*, м. Токіо, 6 верес. 2023 р. 2023. С. 51–53.
36. Леськів М.Б. Міжнародна практика публічного управління сферою культури: досвід, корисний для України. *Перспективи регіонального та місцевого розвитку*. 2023. С. 141-143.
37. Максименко М., Павлюк В. Державна політика у сфері культури особливості реалізації в сучасних умовах. *Державне управління*. Київ, 2015. № 4 (136), спецвипуск. С. 32–35.
38. Максимовська Н. Менеджмент культури в контексті сучасної культурної політики. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2023. № 45. С. 163-169.
39. Малімон В. І. Пріоритети державної культурної політики в умовах війни *Наукові перспективи*. 2022. № 7(25). С. 160.
40. Малімон В. І. Стан культурної сфери та особливості здійснення державної політики у сфері культури в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. № 1 (35). С. 247–257.

41. Маліцький Б. Науковоцентрична державна політика як необхідний та ефективний інструмент покращення умов життя в Україні. *Наука та наукознавство*. 2023. № 1. С. 18–34.
42. Мануйлов, Є. М.; Прудникова, О. В. Інформаційно-культурна безпека України в умовах «гібридної війни». *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*. 2017. Т. 1. № 32 С. 26-36.
43. Мельник В. В. Становлення і розвиток культурної політики в умовах глобалізації. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. № 58. С.148-156.
44. Мельник І. В. Механізми формування державної культурної політики: зарубіжний досвід. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Том 33 (72) № 2.
45. Назаренко Ю. Децентралізація культури: проблеми та виклики реформи. Mistosite. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/detsentralizatsiia-kultury-problemy-ta-vyukyky-reformy> (дата звернення: 04.03.2024).
46. Нікольченко Ю.-В. Н. Культурна політика в Україні в умовах війни: культурна консолідація в ім'я перемоги. *Феномен культури постглобалізму – контекст військових конфліктів* : Зб. наук. матеріалів IV Міжнар. науково-практ. конференції, м. Київ, 22 листоп. 2023 р. Київ, 2023. С. 136–138.
47. Панченко В. В. Досвід державної політики фінансування сфери культури та практики залучення позабюджетних коштів на її розвиток у державах Європи. *Економіка та держава*. 2014. № 5. С.141-145.
48. Пасічник Н. С. Деколонізація та дерусифікація – головні тренди політики пам'яті на сучасному етапі. *«Перспективи розвитку суспільно-гуманітарних наук в умовах євро інтеграції»* : Матеріали Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., м. Біла Церква, 11 квіт. 2024 р. 2024. С. 8–13.
49. Притуп О. Фінансове забезпечення реалізації державної політики України у сфері культури на регіональному рівні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. № 4. С. 133-142.

50. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 02.04.2024)

51. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 01.03.2024).

52. Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури - стратегії реформ : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 01.02.2016 р. № 119-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-р#Text> (дата звернення: 11.03.2024).

53. Рішняк О. Культурна спадщина у воєнному конфлікті: міжнародний досвід другої половини ХХ – початку ХХІ ст. та українська дійсність. *Український історичний журнал*. 2022. № 4. С. 159–174.

54. Саракун Л.П. Експлікація поняття "культура" в сучасному філософському дискурсі. *Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія*. 2011. Вип. 539-540. С. 119-123.

55. Саракун Л.П. Культурна політика сучасної України : монографія. Ніжин, 2016. 205 с.

56. Семигінівська Т. Вплив глобалізації на мову як аспект культури суспільства. *Вісник СумДУ. Серія Філологія*. 2007. Т. 2, № 1. С. 45–49.

57. Сенченко О. М'яка сила книги у гібридній війні Росії проти України. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 4. С.30-38.

58. Скнар О. До питання про культурну ідентичність сучасної молоді України: постановка проблеми. *«Проблеми розвитку ідентичності особистості в освітньому просторі»* : Матеріали круглого столу, м. Київ, 20 жовт. 2020 р. 2020. С. 57–62.

59. Словник з основ наукових досліджень : навч.-метод. вид. / Н. Ю. Мацай та ін. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2021. 80 с.

60. Смоліна О., Ополонін О. Культурна ідентичність як динамічне утворення (на прикладі культурної самоідентифікації населення східних

областей України). *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2018. № 27. С. 53-57.

61. Сопілко І. М., Череватюк В. Б. Інформаційно-культурна війна в умовах збройної агресії. *Юридичний вісник*. 2022. Т. 2, № 63. С. 236–241.

62. Стан культури та креативних індустрій під час війни - результати дослідження від Українського культурного фонду та МКІП України. *Український культурний фонд*. URL: <https://ucf.in.ua/news/11082022> (дата звернення: 05.03.2024).

63. Сухорольська І. Ю. Культурна дипломатія України в умовах повномасштабної війни. *Україна в координатах Східного партнерства: пошук геополітичних пріоритетів крізь призму національної безпеки*. 2023. № 44. С. 44-46.

64. Тормахова А. М. До проблеми взаємодії мистецтва та політики в контексті сучасної культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал*. 2022. № 2. С. 64–68

65. Тормахова А. М. Мистецькі практики під час війни: український вимір. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку (напрям: культурологія)*. 2022. № 40. С. 202-206.

66. Хома І. Історія української культури. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2012. 356 с. URL: http://megalib.com.ua/book/44_Istoriya_ukrainskoi_kyltyri.html (дата звернення: 11.03.2024).

67. Чукут С. Реалізація державної культурної політики як пріоритетний напрям розвитку гуманітарної сфери. *Україна: поступ у ХХІ столітті : наук.-метод. зб.* 2000. С. 200–210.

68. Шевченко М. Культурна політика України в умовах євроінтеграції: дилеми та виклики. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. № 3 С. 215-224.

69. Ярош А.В. Культурна політика України в умовах євроінтеграції. *Питання культурології*. 2017. № 33 С. 78-85.

70. Яшина О. М., Висоцька О. Є. Ефективне державне управління сферою культури в інтересах сталого розвитку: ключові міжнародні виміри. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 2023. № 2. С. 41-51.

71. Яшина О., Висоцька О. Зарубіжний досвід державного управління у сфері культури. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти «Публічне управління та адміністрування»*. 2022. № 2. С. 20–24.

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Бенда Ангеліна Дмитрівна, студентка 4 курсу, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «публічне управління та адміністрування» освітньо-професійна програма «публічне управління та адміністрування», адреса електронної пошти angelinabenda123@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Формування та реалізація державної політики у культурній сфері у воєнній та поствоєнній Україні» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Бенда А.Д.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Краснокутський О.В.